

ZWIĄZEK WETERANÓW I REZERWISTÓW
WOJSKA POLSKIEGO
DOLNOŚLĄSKI ODDZIAŁ
WOJEWÓDZKI
imienia 2 Armii Wojska Polskiego

WYZWOLENIE DOLNEGO ŚLĄSKA

WROCŁAW, 2017

WYZWOLENIE DOLNEGO ŚLĄSKA

WSTĘP

Ponad 70 lat temu Dolny Śląsk przywrócony został Polsce w wyniku ciężkich zmagania wojennych. Wyrosły na naszej ziemi już dwa pokolenia, nie znające tych ciężkich lat. Jedynie najstarsi pamiętają jeszcze ten okres. Broszurą naszą chcemy przypomnieć starszym i opowiedzieć młodszym o długotrwałych działaniach wojennych na Dolnym Śląsku i oddać hołd setkom tysięcy ich uczestników, żołnierzy radzieckich i polskich. To dzięki nim, tym którzy przeżyli, ale też tym którzy polegli, możemy dziś żyć i pracować we Wrocławiu i wielu miejscowościach dolnośląskich.

Działania wojenne na Dolnym Śląsku były rozciągnięte w czasie, ale przebiegały z wielką dynamiką. Następowaly kolejno krótkie, zdecydowane uderzenia, duża była manewrowość wojsk i ich skuteczność, inicjatywa operacyjna była po stronie wojsk radzieckich i polskich, które swoją wolę narzucały przeciwnikowi.

Walki na Dolnym Śląsku toczyły się w końcowym okresie wojny, ale wciąż z wielkim trudem żołnierzy. Wojska hitlerowskie były jeszcze bardzo silne i każde pokonanie ich oporu wymagało żołnierskiego zdecydowania i poświęcenia, dużego wysiłku i wysokich umiejętności dowództw i sztabów wszystkich rodzajów wojsk. Podczas walk poległy dziesiątki tysięcy żołnierzy radzieckich i polskich. Ich trud nie poszedł na marne. Piastowskie ziemie nad Odrą i Nysą Łużycką po wiekach wróciły do Polski.

Działania wojenne na Dolnym Śląsku trwały prawie cztery miesiące: od chwili gdy czołowe oddziały 3 armii pancernej gwardii gen. Pawła Rybalki w walce przekroczyły 19 stycznia 1945 r. pod Praszka i Gorzowem Śląskim granicę polsko-niemiecką z 1939 r. do 10 maja 1945 r., kiedy to wojska 59 armii gen. Iwana Korownikowa zajęwszy Kotlinę Kłodzką forsowały Góry Bystrzyckie, realizując operację praską. Najcięższe walki toczono przy forsowaniu Odry, Bobru i Kwisy oraz zdobywaniu przyczółków, a także o miasta-twierdze Wrocław, Głogów, Ścinawę, Oławę, Legnicę i Bolesławiec.

Broszura nasza stanowi skrót książki *Wyzwolenie Dolnego Śląska w 1945 roku* wybitnego historyka Bolesława Dolaty, który w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ze szczególną skrupulatnością badał i opisywał wielkie kampanie wojenne okresu drugiej wojny światowej w Polsce. Zachowaliśmy autorski sposób przedstawiania wydarzeń. Postanowiliśmy zachować określenie wyzwolenia także dla terenów Dolnego Śląska, które były zdobywane i zajmowane przez wojska radzieckie, ale z punktu widzenia nowych mieszkańców tych ziem stanowiły dla nich tereny wyzwolone od hitlerowskiego faszystu.

Płk (s) mgr Krzysztof Majer

WYZWOLENIE PRZEDODRZAŃSKIEJ CZĘŚCI DOLNEGO ŚLĄSKA

17 stycznia 1945 r. radzieckie Naczelne Dowództwo postawiło przed nacierającymi wojskami nowe zadania do kolejnego etapu operacji wiślańsko-odrzańskiej. 1 Front Ukraiński, który w ciągu pierwszych sześciu dni operacji rozciął obronę hitlerowskiej Grupy Armii „A” na froncie szerokości 250 km, miał w drugim etapie operacji rozwinąć działania pościgowe na kierunku wrocławskim i do końca stycznia osiągnąć Odrę, sforsować ją i zdobyć przyczółki na zachodnim brzegu. Plany niemieckiego dowództwa, zmierzające do odtworzenia ciągłego frontu obrony w oparciu o kolejne rubieże obronne, zostały udaremnione. Wojska radzieckie parły na zachód, ku Odrze. Szybkie korpusy pancerne i zmechanizowane przekształciły działania 1 Frontu Ukraińskiego w nieustający pościg na całym froncie natarcia, po 40-45 km na dobę.

19 stycznia rano korpusy 3 armii pancernej gwardii, wspólnie z dywizjami 52 armii ogólnowojskowej, w walce przekroczyły pod Praszką granicę polsko-niemiecką sprzed 1939 r. i wkroczyły na ziemię śląską. Przed władzami hitlerowskimi stanął problem ewakuacji ludności i mienia gospodarczego z obszaru Dolnego Śląska w głąb Rzeszy. Ewakuacją kierowali gauleiterzy poszczególnych prowincji, doprowadzając niekiedy do stosowania ewakuacji totalnej i taktyki spalonej ziemi, zmieniając opuszczone tereny w zgliszcza i rumowiska, czego doświadczyły Wrocław i Głogów. Szybkie działania wojsk radzieckich nie pozwoliły hitlerowcom zrealizować takich planów wobec wielu innych miast Dolnego Śląska.

Walki w rejonie Góry

28 stycznia lewoskrzydłowy 76 korpus piechoty zajął miasto Górę, dotarł do Odry i sforsował ją w rejonie Radoszyc. Na tyły 76 korpusu wyszedł wycofujący się „ruchomy kocioł” w sile 27 tysięcy ludzi, złożony z jednostek niemieckiej 9 armii połowej. Groźną sytuację zlikwidował 25 korpus pancerny, który 30 i 31 stycznia stoczył ciężkie walki na południe od Góry. Nieprzyjaciel został pobity, tracąc 13 tys. ludzi oraz 50 czołgów i dział szturmowych, 81 transporterów opancerzonych i 109 dział połowych. 2800 niemieckich oficerów i żołnierzy dostało się do niewoli. Pozostałe siły wroga zdołały przeprowić się przez Odrę w rejonie Głogowa i zorganizować tu silną obronę na Odrze. 2 lutego wojska radzieckie z pościgu przeszły do obrony wzdłuż wschodniego brzegu Odry.

Wyzwolenie Milicza, Żmigrodu, Sycowa, Trzebnicy i Wołowa

Nacierając w pasie 13 armii ogólnowojskowej lewoskrzydłowe związki 4 armii pancernej po sforsowaniu Proсны i pokonaniu Wzgórz Ostrzeszowskich rozwinęły działania pościgowe wzdłuż południowego brzegu Baryczy, w ogólnym kierunku na Ścinawę. 21 stycznia wieczorem czołowe bataliony czołgów

93 samodzielnej brygady pancernej i walczące wspólnie z nimi pododdziały 22 brygady artylerii pancernej z marszu zaatakowały Milicz i w walkach ulicznych rozbiły stawiającą silny opór załogę miasta. Pierwsza wdarła się do Milicza kompania czołgów kpt. Mikołaja Kuźmina. Zdobyła ona stację kolejową, na której stały gotowe do odjazdu dwa transporty wojskowe z czołgami i artylerią, oraz zdobyła 5 składów z amunicją, materiałami pędnymi i żywnością. Zniszczyła 20 czołgów i 400 innych pojazdów. 300 hitlerowców poddało się do niewoli. Za ten czyn kpt. M. Kuźmin otrzymał Złotą Gwiazdę Bohatera Związku Radzieckiego, a jego podwładni żołnierze odznaczenia bojowe. W wyniku działań wojennych około 40% zabudowań legło w gruzach.

23 stycznia 62 brygada pancerna 10 korpusu pancernego gwardii gwałtownie zaatakowała garnizon nieprzyjacielski w Żmigrodzie i pokonała go w walkach ulicznych. Miasto szczęśliwie uniknęło większych zniszczeń. Było jednak zaminowane, wyludnione i zdewastowane.

23 stycznia zwiad działającej na kierunku Sycowa 112 dywizji piechoty ustalił, że garnizon niemiecki w sile około 2000 ludzi przygotował miasto do obrony. W tej sytuacji dowódca dywizji rozkazał pułkom obejść miasto i zaatakować je ze skrzydeł. 385 pułk piechoty ppłk. I. Uljanowa uderzył z północy, a 416 pułk, dowodzony przez ppłk. M. Czertowa, natarł z północnego wschodu. Jednocześnie od południa zaatakował pułk dowodzony przez płk. G. Klimenkę z sąsiedniej 280 dywizji piechoty. Szturmujące wojska wdarły się do miasta i w walkach ulicznych do północy rozbiły nieprzyjacielski garnizon Sycowa. Miasto zostało silnie zniszczone i wyludnione. Niemcy spalili zamek pochodzący z XVI wieku.

26 stycznia lewoskrzydłowe związki 13 armii wyzwoliły Trzebnicę, Oborniki Śląskie, Brzeg Dolny i Wołów.

Trzebnica została zniszczona w 70%. W gruzach leżało zabytkowe śródmieście. W kwietniu do tego miasta z Oleśnicy przybyły piechotą grupy polskiej administracji. Trzebnica stała się pierwszą po wojnie stolicą Dolnego Śląska. Do 2 maja zdołano zorganizować 25 wydziałów Urzędu Wojewódzkiego oraz 20 starostw. Należało zagospodarować zdewastowane ziemie, ożywić wyludnione miasta, odbudować sieć kolejową, drogi, zorganizować łączność, zaopatrzenie ludności, uruchomić produkcję. Od 29 marca do 4 kwietnia 1945 r. w Trzebnicy znajdowało się stanowisko dowodzenia 2 Armii Wojska Polskiego.

Wyzwolenie Oleśnicy

Dywizje 73 korpusu, ścigając wycofujące się oddziały nieprzyjaciela, w nocnych walkach z 20 na 21 stycznia przekroczyły dawną granicę polsko-niemiecką i od rana biły hitlerowskie ariergardy, próbujące stawiać opór na kolejnych rubieżach obronnych. Na przedpolach Oleśnicy oddziały korpusu napotkały zorganizowaną obronę znacznych sił piechoty i czołgów. Niemcom chodziło też o to, by ewakuować z miasta nagromadzone tu duże zapasy uzbrojenia

i amunicji, a zwłaszcza 250 samolotów, które z powodu braku paliwa stały na podmiejskim lotnisku.

73 korpus piechoty kontynuował natarcie, wychodząc na skrzydła i tyły Niemców, którzy w obawie przed okrążeniem rozpoczęli odwrót na Oleśnicę. Pułk piechoty mjr. Pankowa otrzymał rozkaz wyprzedzenia wycofujących się kolumn przeciwnika, przecięcia drogi ich odwrotu, prowadzącej z Sycowa do Oleśnicy, a następnie zaatakowania z marszu i opanowania Oleśnicy. Pułk wieczorem 23 stycznia osiągnął szosę w odległości 4 km na wschód od miasta, po czym pod osłoną ciemności uderzył na Oleśnicę, opanował lotnisko i rozpoczął walki uliczne z niemieckim garnizonem. W tym czasie zaczęły podchodzić do miasta jednostki niemieckie. Drogę Niemcom zagrodziły rusznice przeciwpancerne, działa pancerne i ciężkie karabiny maszynowe. Walki trwały całą noc. Ataki wroga zostały odparte. Niemcy stracili 15 czołgów, 60 samochodów i kilkanaście motocykli. W mieście walki trwały cały dzień 24 stycznia. Opór garnizonu został złamany dopiero w nocy. Część garnizonu, która wydostała się z miasta, została okrążona i zniszczona przez główne siły 73 korpusu w rejonie na zachód od Oleśnicy. Miasto było zniszczone w 70%. W gruzach leżało 1139 domów, zwłaszcza w śródmieściu.

Po walkach w rejonie Oleśnicy 73 korpus piechoty od rana 27 stycznia rozwinął natarcie na Wrocław, napotykając zorganizowany opór nieprzyjaciela w rejonie Psiego Pola, gdzie w oparciu o Widawę Niemcy rozbudowali zewnętrzny pierścień wrocławskiego obszaru umocnionego.

W tym czasie główne siły 52 armii, tj. 48 i 78 korpus piechoty, dotarły do Odry na południe od Wrocławia, gdzie rozpoczęły ciężkie walki o zdobycie przyczółków w rejonie Oławy.

Bitwa o przyczółki na Odrze. Wyzwolenie Ścinawy

Tymczasem na prawym skrzydle pasa natarcia ciężkie walki o przyczółek pod Ścinawą i zdobycie miasta toczyły wojska 4 armii pancernej i 13 armii ogólnowojskowej. Pierwsze dotarły do Odry korpusy 4 armii pancernej. Już w nocy z 22 na 23 stycznia czołowe oddziały nacierającego na prawym skrzydle armii 6 korpusu zmechanizowanego gwardii z marszu sforsowały rzekę w rejonie Chobieni i w uporczywych walkach opanowały przyczółek na zachodnim brzegu, zdobywając 18 potężnych żelazobetonowych schronów bojowych, tworzących północny rygiel wrocławskiego rejonu umocnionego. Pierwsza sforsowała Odrę 16 brygada piechoty zmotoryzowanej, której dowódca płk W. Rywż za umiejętne dowodzenie i osobistą odwagę otrzymał Złotą Gwiazdę Bohatera ZSRR.

Niemal jednocześnie oddział wydzielony 62 brygady pancernej 10 korpusu pancernego gwardii tej armii w składzie batalionu czołgów mjr. Szotina gwałtownym uderzeniem z marszu opanował most w Ścinawie, po czym wdarł się do miasta. Niestety, główne siły brygady opóźniły się. Dowódca batalionu

został ciężko ranny i ewakuowany na wschodni brzeg Odry. Niemcy odbili most i wysadzili go.

26 stycznia 29 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii 10 korpusu na środkach podręcznych i krach pod huraganowym ogniem sforsowała Odrę na południe od Ścinawy i zdobyła niewielki przyczółek na zachodnim brzegu rzeki. Pierwsza pokonała Odrę kompania fizyliarów st. lejtn. M. Denisowa, za co otrzymał on Złotą Gwiazdę Bohatera Związku Radzieckiego. Niemcy zaciekle atakowali przyczółek, a czołgów do obrony nie było. Czołgi przepawiły się w końcu w rejonie Chobieni. Do 28 stycznia główne siły 10 korpusu walczyły już na zachodnim brzegu Odry, gdzie niebawem połączyły się z 29 brygadą.

25 stycznia dotarły nad Odrę czołowe dywizje 13 armii. Saperzy obydwu armii wybudowali cztery mosty, w tym dwa o nośności 60 ton każdy. Do końca stycznia wojska 13 armii wspólnie z oddziałami 4 armii pancerniej połączyły przyczółki w jeden duży o rozmiarach 35 km szerokości i 15 km głębokości. Niemcy bezskutecznie do 7 lutego próbowali wyprzeć wojska radzieckie za Odrę. Nie osiągnąwszy celu stracili ponad 8 tys. żołnierzy oraz 200 czołgów i dział szturmowych.

W tym czasie rozstrzygnęły się losy Ścinawy, która była miastem-twierdzą nad Odrą i stanowiła mocne ogniwo niemieckiego systemu obronnego na Dolnym Śląsku. Na przedpolach Ścinawy wybudowano ponad 50 żelazobetonowych schronów bojowych ze ścianami grubymi na 2 m, z płytami stalowymi o grubości 100 mm. Miasto osłaniały ciągłe linie transzei z gęsto rozmieszczonymi gniazdami karabinów maszynowych i dział przeciwpancernych, ukrytych w wieżach pancernych, pola minowe, zasieki z drutu kolczastego i inne zapory inżynieryjne. Ścinawę przekształcono w silny węzeł oporu. Większe budynki przystosowano do obrony okrężnej. W ścianach domów wybito otwory strzelnicze dla broni maszynowej, a w piwnicach przebito podziemne przejścia. Najsilniej hitlerowcy umocnili kościoły oraz klasztor leżący w północno-wschodniej części miasta. Na ulicach stanęły barykady. Ścinawy bronił kilkutyśięcny garnizon (m. in. kursanci szkoły podoficerskiej), dysponujący artylerią i ponad 30 czołgami.

Pokonując opór nieprzyjaciela, radziecka piechota i czołgi, wspierane ogniem artylerii i uderzeniami z powietrza, przełamały umocnienia przeciwnika na podejściach do Ścinawy i 28 stycznia koncentrycznymi uderzeniami z północy i południa rozcięły ugrupowanie wojsk niemieckich i okrążyły miasto. Okoliczne wsie i osiedla parokrotnie przechodziły z rąk do rąk.

Rano 29 stycznia 147 dywizja piechoty (13 armii), wspólnie z pododdziałami czołgów 10 korpusu, uderzyła na miasto. Pierwsze ataki nie miały powodzenia. Wówczas 600 pułk piechoty, wsparty przez 1228 pułk artylerii pancerniej, uderzył na nieprzyjacielski garnizon po zapadnięciu zmroku. Bataliony kpt. T. Baszty i st. lejtn. I. Szepiłowa po uporczywych walkach w godzinach nocnych wdarły się do północnej części miasta. W walkach ulicznych wstąpił się mł. lejtn. W. Arżanow, dowódca działa pancernego, który po wystrzeleniu

amunicji staranował hitlerowski czołg atakujący piechotę. Opór Niemców wzrastał. Liczne ich kontrataki wyparły wojska radzieckie z miasta. Wówczas dowódca dywizji płk I. Gierasimow zdecydował utworzyć w pułkach i batalionach grupy szturmowe. Po przegrupowaniu sił rozpoczął się metodyczny szturm twierdzy. 31 stycznia grupy szturmowe z batalionu kpt. T. Baszty zdobyły kilka kwartałów w północno-zachodniej części miasta, a grupa szturmowa na czele z zastępcą dowódcy batalionu do spraw politycznych st. lejtn. I. Błochowem opanowała dwa silne węzły oporu w śródmieściu. Batalion piechoty mjr. M. Moczulkina, szturmując z południowego wschodu, opanował cukrownię i cegielnię, przekształcone w silne punkty oporu.

1 lutego 15 pułk piechoty ppłk. Ch. Chamidowa rozbił nieprzyjacielski garnizon broniący się w południowo-zachodniej części Ścinawy. Dowódca garnizonu razem ze sztabem dostał się do niewoli. Twierdza broniła się jednak nadal. We wschodniej części miasta 800 esesmanów zabarykadowanych w klasztorze stawiało opór. W nocy z 3 na 4 lutego saperzy zrobili wyrwę w potężnych murach klasztoru. Jednocześnie przy wsparciu artylerii rozpoczął się szturm na ten ostatni bastion obrony. Hitlerowcy wywiesili w oknach białe flagi. 600 esesmanów poddało się do niewoli. Twierdza padła.

Bohaterską śmiercią poległy odcięte w mieście od 25 stycznia i walczące w okrażeńiu do ostatniego pocisku załogi trzech czołgów z batalionu mjr. Szotina. W bitwie pod Ścinawą poległ także sławny dowódca 1180 pułku piechoty, płk Wasyl Skopenko, bohater ziemi sandomierskiej. W walkach wsławili się mechanik-kierowca czołgu st. sierż. Wasyl Krużałow i dowódca czołgu mł. lejtn. Paweł Łabuz zniszczeniem wielu dział i wozów bojowych, za co otrzymali Złote Gwiazdy Bohatera Związku Radzieckiego. Tytuły bohaterów otrzymali też dowódcy czołgów Iwan Romanczenko i Iwan Kondaurow.

W toku walk Ścinawa mocno ucierpiała: 1121 domów, czyli 75% ogółu zabudowań, uległo zniszczeniu.

Wyzwolenie Oławy

W centrum pasa natarcia Frontu uporczywe walki o przyczółki pod Oławą, Brzegiem i Opolem toczyły wojska 52 armii ogólnowojskowej i 5 armii gwardii.

Pierwsze dotarły do Odry 22 stycznia oddziały 13 i 14 dywizji piechoty gwardii 5 armii, a nazajutrz rozpoczęły forsowanie rzeki między Wrocławiem a Oławą oddziały 48 i 78 korpusu 52 armii. Do 29 stycznia obie te armie zdobyły przyczółki na północ i południe od Oławy i swymi wewnętrznymi skrzydłami połączyły się na zachód od miasta, okrążając garnizon oławski. W ten sposób powstał jeden duży przyczółek o rozmiarach 25 km szerokości i 16 km głębokości. Jednocześnie rozpoczęły się walki o miasto. Prowadziła je 97 dywizja piechoty gwardii (32 korpus piechoty, 5 armii gwardii). 28 stycznia 292 pułk piechoty gwardii, dowodzony przez płk. gw. W. Sołowiowa, wspólnie z 39 pułkiem

czołgów, którym dowodził ppłk gw. A. Sierow, i 1889 pułkiem artylerii pancernej ppłk. gw. I. Chudenki, opanował stację kolejową w Oławie. W czasie walk poległ dowódca 14 dywizji piechoty gwardii gen. mjr Wikientij Skryganow, odznaczony pośmiertnie Złotą Gwiazdą Bohatera Związku Radzieckiego.

6 lutego oddziały 73 korpusu 52 armii z północy i jednostki 33 korpusu 5 armii gwardii z południa i zachodu szturmem wdarły się do miasta i w walkach ulicznych rozbiły garnizon oławski. W walkach o miasto szczególnie wyróżnili się żołnierze kompanii strzeleckich z 294 pułku piechoty (97 dywizji). Dowódcy st. lejtn. gw. G. Nasardinow i st. lejtn. gw. Szestiakow otrzymali tytuły Bohatera Związku Radzieckiego.

Podczas walk o Oławę i okoliczne miejscowości poległo 5500 żołnierzy radzieckich. 50% zabudowań miasta leżało w gruzach, miasto było wyludnione. Hitlerowcy zdewastowali podczas odwrotu zakłady przemysłowe.

Saperzy st. sierż. Wasilij Czekaśow i szer. Siergiej Maksintow z 18 batalionu 3 brygady pontonowo-mostowej w nocy z 2 na 3 lutego, ochraniając most zbudowany na Odrze koło Szydłowic w pobliżu Oławy, spostrzegli na rzece łódź wypełnioną materiałem wybuchowym, którym hitlerowcy zamierzali zniszczyć most. Rzucili się w nurt rzeki. Chcieli dopłynąć do łodzi-pułapki i zepchnąć ją do brzegu. Gdy dotarli do celu, byli już zbyt osłabieni zmaganiem z lodowatą wodą. Łódź, grożąc mostowi, pędziła naprzód. Ostatnim wysiłkiem woli rzucili się na łódź i własnym ciałem spowodowali detonację materiału wybuchowego, ginąc w nurtach rzeki. Most ocalał. Przeszli po nim na zachód żołnierze, przetoczyły się czołgi, artyleria, kolumny samochodów. Za ten bohaterski czyn obydwaj pośmiertnie otrzymali Złote Gwiazdy Bohatera Związku Radzieckiego. Po wojnie w 1972 r. saperzy Śląskiego Okręgu Wojskowego wzniesli w Oławie nad Odrą obelisk upamiętniający bohaterski czyn saperów radzieckich.

Oddziały 52 armii toczyły ciężkie walki na przyczółku w rejonie wsi Marcinkowice na południowy wschód od Wrocławia. Szczególnym bohaterstwem odznaczył się dowódca plutonu strzeleckiego sierż. Paweł Zajcew. Jego pluton pierwszy sforsował Odrę, za nim przeprawiła się cała kompania. Silny ogień z bunkra przykuwał żołnierzy do ziemi i dziesiątkował ich. Wykorzystując nierówności terenowe i leje po bombach sierżant podczołgał się do bunkra i rzucił w niego granat przeciwpancerny. Żołnierze poderwali się do szturm, ale Niemcy ponownie otworzyli huraganowy ogień. Tyraliera zaległa. Nie mając już granatów, sierżant własnym ciałem zasłonił otwór strzelniczy bunkra. Poderwani bohaterskim czynem swego dowódcy żołnierze dopadli hitlerowców i zniszczyli załogę bunkra. Za swój czyn Zajcew został pośmiertnie zagrodzony Złotą Gwiazdą Bohatera Związku Radzieckiego.

Na lewym skrzydle 5 armii gwardii wojska już 23 stycznia zdobyły przyczółki na północ od Opola. W ciężkich walkach do końca miesiąca połączono i powiększono te przyczółki do rozmiarów 22 km szerokości i 5 km głębokości.

OPERACJA DOLNOŚLĄSKA

Sytuacja operacyjna na początku lutego 1945 r.

Wojska 1 Frontu Ukraińskiego zdobyły przyczółki na północ i południe od Wrocławia, zapewniając sobie dogodnie pozycje wyjściowe do rozwinięcia dalszych działań zaczepnych na kierunkach berlińskim i drezdeńskim. Niemcy utrzymywali na prawym brzegu Odry w rejonie Wrocławia i Głogowa dwa przedmościa, opierając ich przedni skraj o wschodnie odcinki zewnętrznych pierścieni obronnych tych największych miast-twierdz na Dolnym Śląsku.

Marszałek Iwan Koniew doszedł do wniosku, że 1 Front Ukraiński jest w stanie, we współdziałaniu z sąsiadami, to jest 1 Frontem Białoruskim i 4 Frontem Ukraińskim, przygotować i przeprowadzić nową operację zaczepną na kierunku berlińskim i drezdeńskim. Przewidywał on rozbitcie wrocławskiego i drezdeńskiego zgrupowania wojsk niemieckich na Dolnym Śląsku i Łużycach, wyjście nad Łabę i zdobycie Berlina. Główny wysiłek Front miał skupić na prawym skrzydle, gdzie z przyczółka pod Ścinawą w kierunku na Szprotawę i Cottbus miały nacierać związki głównego zgrupowania uderzeniowego Frontu, to jest wojska 3 armii gwardii, 13 i 52 armii ogólnowojskowej, 3 i 4 armii pancernej, 25 samodzielnego korpusu pancernego i 7 samodzielnego korpusu zmechanizowanego gwardii. Drugie uderzenie, z przyczółka pod Oławą i Brzegiem, miały zadać armie centrum: 5 armia gwardii, 21 armia ogólnowojskowa, 4 i 31 samodzielny korpus pancerny – w ogólnym kierunku na Złotoryję, Zgorzelec, Lipsk. Rozbitcie wrocławskiego garnizonu nieprzyjaciela zamierzano osiągnąć siłami wewnętrznych skrzydeł ścinawskiego i oławskiego zgrupowania, to jest 6 armii ogólnowojskowej, prawoskrzydłowych związków 5 armii gwardii oraz 7 samodzielnego korpusu zmechanizowanego gwardii i 4 samodzielnego korpusu pancernego gwardii. Trzecie pomocnicze uderzenie z rejonu Koźła w kierunku na Wałbrzych miały wykonać związki operacyjne południowego zgrupowania Frontu, to jest 59 i 60 armie ogólnowojskowe oraz 1 korpus kawalerii gwardii. Operację planowano rozpocząć w pierwszej dekadzie lutego. Działania miały być prowadzone w pasie szerokości 400 km i na głębokość 250 km.

Po uzyskaniu akceptacji ogólnego planu operacji dolnośląskiej marszałek Iwan Koniew zdecydował o opracowaniu przez sztab Frontu dyrektywy operacyjnej, która 31 stycznia została przekazana do realizacji podległym wojskom.

Natomiast dowództwo niemieckie siłami skoncentrowanej na Pomorzu Zachodnim Grupy Armii „Wisła” oraz broniącej się na Dolnym Śląsku Grupy Armii „Środek” planowało wykonać zbieżne uderzenia w skrzydło i na tyły 1 Frontu Białoruskiego, walczącego nad Odrą u bram Berlina.

Linia odrzańska była silnie ufortyfikowaną rubieżą obronną, budowaną i doskonaloną w ciągu wielu lat, poczynając od 1932 r., a zwłaszcza w 1944 r. Podstawę systemu obronnego linii odrzańskiej stanowiły miasta-twierdze: Głogów, Ścinawa, Wrocław, Oława, Brzeg, Opole, Koźle i Racibórz. Na zachodnim

brzegu rzeki poszczególne twierdze spinał łańcuch bunkrów rozmieszczonych w odstępach 100-200 m i połączonych gęstą siecią rowów strzeleckich, schronów bojowych i gniazd karabinów maszynowych, uzupełnionych zaporami inżynieryjnymi (pola minowe, zasieki z drutu, zawały leśne, skarpy). Miastotwierdze nad Odrą miały z reguły dwa pierścienie umocnień. Zgromadzone w nich zapasy amunicji, żywności i medykamentów wystarczały do prowadzenia długotrwałych walk w okrażeniu. Na zachód od Odry miasta przekształcono w silne węzły i punkty oporu, przystosowując je do obrony okrężnej.

W rezultacie dokonanych w dniach 29 stycznia do 7 lutego przesunięć Front przyjął następujące ugrupowanie do operacji. Licząc od prawego skrzydła, na przyczółku ścinawskim i wzdłuż wschodniego brzegu Odry skoncentrowane były wojska: 3 armii gwardii, 25 korpusu pancernego, 13 armii ogólnowojskowej, 4 armii pancernej, 52 armii ogólnowojskowej, 3 armii pancernej gwardii oraz 6 armii ogólnowojskowej i 7 korpusu zmechanizowanego gwardii. Na lewym skrzydle pasa działań Frontu osłonę stanowiły wojska 59 i 60 armii oraz 1 korpusu kawalerii. 2 armia lotnicza, mająca w swym składzie 2815 samolotów, miała zapewnić wojskom Frontu skuteczną osłonę z powietrza i wesprzeć działania piechoty i czołgów podczas przełamywania linii umocnień nieprzyjaciela nad Odrą.

Pierwszy etap operacji dolnośląskiej trwał od 8 do 15 lutego. W tym czasie wojska głównego zgrupowania uderzeniowego pobiły zasadnicze siły nieprzyjaciela broniące linii odrzańskiej, przełamały kolejne pozycje jego obrony i przeszły do pościgu, który trwał do rubieży Bobru i Kwisy. 4 armia pancerna z marszu przełamała obronę na Bobrze i osiągnęła Nysę Łużycką na południe od Gubina. Nacierające spod Oławy wojska 5 armii gwardii i 4 korpusu pancernego z jednostkami wsparcia uderzeniem na Kąty Wrocławskie doprowadziły do okrażenia wrocławskiego zgrupowania nieprzyjaciela.

Drugi etap trwał od 16 do 24 lutego. Armie prawego skrzydła odparły silne uderzenia niemieckie na północ od Żagania, przełamały obronę na Bobrze i Kwisie i wyszły szerokim frontem na Nysę Łużycką od jej ujścia do Pieńska. 6 armia ogólnowojskowa z częścią sił 5 armii gwardii walczyła z okrażonym garnizonem Wrocławia. Na prawym skrzydle siły 3 armii gwardii blokowały okrażony Głogów.

Przełamanie obrony nad Odrą w rejonie Ścinawy

8 lutego o godz. 9, po 50 minutach przygotowania artyleryjskiego, armie głównego zgrupowania uderzeniowego przeszły do natarcia w rejonie Ścinawy. Walki przybrały niezwykle zacięty i krwawy charakter. Szczególnie zacięty opór stawiali Niemcy w miejscowościach przystosowanych do obrony okrężnej. Mimo to atakujące oddziały przełamały obronę niemieckiej 4 armii pancernej na froncie szerokości 80 km, włamując się na głębokość 10-15 km. Przyczółki

zdobyte jeszcze w styczniu w rejonie Ścinawy i Malczyc zostały połączone w jeden ogromny przyczółek.

Nacierające na prawym skrzydle 13 armii ogólnowojskowej dywizje 102 korpusu, wspierane czołgami oddziałów 6 korpusu zmechanizowanego gwardii 4 armii pancernej, zdobyły silnie bronione wsie Komorniki i Tarnówek. Na lewym skrzydle 13 armii, gdzie walczyły oddziały 24 korpusu, rozgorzały ciężkie walki o Koźlice i Golę oraz o Lubin.

W pasie natarcia 52 armii ogólnowojskowej największe powodzenie osiągnięto na prawym skrzydle, gdzie walczyły dywizje 48 korpusu i wspierająca je 52 brygada pancerna gwardii 6 korpusu pancernego 3 armii. Wyparły one Niemców z Krzeczyna Małego i Wielkiego i do końca dnia walczyły o Brniów. W tym czasie 52 brygada pancerna, wyprzedziwszy znacznie piechotę, dotarła na przedpola Chocianowa i rozpoczęła walki o miasto.

Działająca na lewym skrzydle północnego zgrupowania 6 armia ogólnowojskowa, nacierając z przyczółka w rejonie Malczyc w kierunku Legnicy i Środy Śląskiej, już w pierwszym dniu operacji opanowała Prochowice siłami 22 korpusu. Miasto to, dwukrotnie przechodzące z rąk do rąk (po raz pierwszy zostało zajęte 30 stycznia przez oddziały 4 armii pancernej), było mocno zniszczone i wyludnione. Po wyzwoleniu Prochowic oddziały tego korpusu, rozwijając natarcie wzdłuż prawego brzegu Kaczawy, w całodziennych walkach wlały się na głębokość 18 km w obronę niemiecką i u schyłku 8 lutego wyszły na przedpola Legnicy, zawiązując walki o wschodnie i południowe przedmieścia.

Rano 9 lutego walki rozgorzały na nowo. Prawoskrzydłowa 3 armia gwardii, walcząca wspólnie z 25 korpusem pancernym, nacierając w kierunku północno-zachodnim wzdłuż lewego brzegu Odry na Zieloną Górę, już na dalekich podejściach do Głogowa spotkała zacięty opór nieprzyjaciela i w całodziennych ciężkich walkach zdołała pogłębić wyłom o dalsze 6 km. Działający na prawym brzegu Odry 120 korpus piechoty, wspólnie z oddziałami 21 korpusu tej armii, złamał opór jednostek niemieckich broniących przedmieścia Głogowa i podszedł od wschodu i północnego wschodu pod miasto, gdzie w ciągu następnego dnia walki przybrały uporczywy i przewlekły charakter.

Wyzwolenie Lubina i Przemkowa

13 armia ogólnowojskowa, nacierająca w centrum głównego zgrupowania, 9 lutego w ciężkich walkach pogłębiła dokonany w dniu poprzednim wyłom w kierunku zachodnim. Czołowe jej dywizje toczyły ciężkie walki ze stawiającymi zacięty opór oddziałami korpusu pancernego „Wielkie Niemcy”. Mimo to w całodziennych walkach armia zdołała przełamać kolejne pozycje obrony i pogłębić wyłom o dalsze 5-6 km. Działający na lewym skrzydle armii 24 korpus piechoty wspólnie z oddziałami 10 korpusu pancernego gwardii 4 armii pancernej rozpoczął dwudniowe walki o opanowanie silnie bronionego Lubina.

Jednostki pancerne obeszły niemiecki garnizon ze skrzydeł, a następnie wspólnie z piechotą, okrążyły go, po czym jednocześnie uderzyły na miasto i w walkach ulicznych rozbiły jego załogę. Bezpośredni udział w walkach o miasto brała 350 dywizja piechoty wzmocniona 768 pułkiem artylerii pancерnej. Działania wojenne przyniosły miastu ogromne zniszczenia. 70% zabudowań leżało w gruzach. Z zamieszkujących Lubin ponad 10 tys. mieszkańców pozostało wśród ruin zaledwie kilkuset.

Za udział w walkach o wyzwolenie miasta dwukrotny bohater Związku Radzieckiego gen. Zachar Slusarenko, dowódca 56 brygady pancерnej, został w 1973 r. honorowym obywatelem Lubina.

Czołowe brygady 6 korpusu zmechanizowanego gwardii 4 armii pancерnej osiągnęły 9 lutego rejon Przemkowa i Polkowic. Szczególnie silny opór spotkały na przedpolach Przemkowa. Wykorzystując dogodny do organizacji obrony warunki terenowe (grząski na skutek roztopów teren i duże masywy leśne), nieprzyjaciel zaciekle bronił swych pozycji. Mimo to oddziały korpusu, wspólnie z podporządkowaną mu na okres operacji 112 dywizją piechoty z drugorzutowego 27 korpusu 13 armii, szturmem wdarły się do Przemkowa i w nocnych walkach rozbiły załogę tego silnego węzła oporu. Miasto zostało zniszczone w 25% i wyludnione.

9 lutego 10 korpus pancerny gwardii 4 armii pancерnej, wyminawszy głównymi siłami Lubin z południa, rozwinął natarcie na Szklary. Jego prawoskrzydłowa 61 brygada pancerna spotkała silny opór we wsi Obora, o którą toczyła ciężkie walki do końca dnia.

Walki o Chocianów i Chojnów

W pasie działań 52 armii ogólnowojskowej, nacierającej wzdłuż lewego brzegu Kaczawy w kierunku na Bolesławiec największe powodzenie osiągnęły dywizje walczące na prawym skrzydle, które pogłębiły wylom w obronie niemieckiej, przełamując drugi pas taktyczny strefy obrony.

Ażeby uprzedzić przeciwnika w zajęciu przepraw na Bobrze, 52 brygada pancerna gwardii 6 korpusu pancерnego 3 armii pancерnej szturmem przebiła się przez Chocianów i rozwinęła natarcie wzdłuż szosy prowadzącej na Bolesławiec. Wykorzystując ten sukces podążająca w ślad za oddziałami pancernymi 111 dywizja piechoty 48 korpusu 52 armii w godzinach wieczornych zaatakowała nieprzyjacielski garnizon mimo silnej obrony w mieście i na przedpolu. Próby zdobycia Chocianowa z marszu, mimo kilkakrotnych ataków, nie miały powodzenia. Pułki 111 dywizji wymanewrowały od południa ten silny węzeł oporu i rozwinęły natarcie w kierunku Nowych Kuźnic. Nazajutrz 10 lutego uderzyły na miasto od północnego wschodu lewoskrzydłowe oddziały 24 korpusu piechoty 13 armii ogólnowojskowej, rozbijając nieprzyjacielską załogę i zajmując miasto.

Lewoskrzydłowy 7 korpus pancerny gwardii 3 armii pancernej, wyprzedzwszy znacznie piechotę 52 armii, 9 lutego dotarł na przedpola Chojnowa. Spotkał tu zorganizowany opór znacznych sił nieprzyjaciela, które zdołały zatrzymać natarcie korpusu. Nazajutrz oddziały 7 korpusu ominęły od północy ten silny węzeł oporu i uderzyły w kierunku Bolesławca. W ciągu dnia dotarły do Chojnowa pułki lewoskrzydłowego 78 korpusu piechoty 52 armii, które wspólnie z jednostkami 9 korpusu zmechanizowanego 3 armii pancernej gwardii rozpoczęły bój o miasto. Wieczorem złamały one opór nieprzyjacielskiego garnizonu i opanowały Chojnow. W czasie działań zostało zburzonych 360 domów, co stanowiło 30% ogólnej liczby zabudowań. Miasto było wyludnione. W cukrowni i papierni Niemcy zniszczyli maszyny.

O ile w centrum zgrupowania uderzeniowego frontu działania rozwijały się pomyślnie i nieprzyjaciel pod radzieckimi uderzeniami, po utracie pierwszego i drugiego pasu linii odrzańskiej, rozpoczął odwrót za Bóbr, o tyle na skrzydłach tego zgrupowania, gdzie nacierały oddziały 3 armii gwardii i 6 armii ogólnowojskowej, Niemcy w oparciu o silnie umocnione rejony Głogowa i Legnicy stawiali zacięty opór, nie chcąc dopuścić do rozszerzenia wylomu w stronę skrzydeł.

10 lutego w pasie 13 armii działające przed piechotą związki pancerne i zmechanizowane 4 armii pancernej, po wymanewrowaniu silnych węzłów oporu w rejonie Polkowic i Przemkowa, parły niepowstrzymanie na zachód, bijąc wycofujące się resztki oddziałów niemieckich. Natomiast wydzielone siły 10 korpusu pancernego wspólnie z piechotą 13 armii likwidowały w rejonie Sobina okrążone zgrupowanie nieprzyjaciela. Zacięte walki trwały tu do godziny 17. Wróg został rozbity. Większość okrążonych wojsk zginęła lub dostała się do niewoli. Tylko nieliczne grupy lasami zdołały się wyrwać z kotła.

Pościg rozwijał się głównie wzdłuż dróg, bo masywy leśne i grząski w roztopy teren utrudniały manewry czołgów. Mimo to tempo wyścigu było wysokie. 10 lutego czołowe oddziały pancerne pogłębiły wylom o dalsze 40 km, a nacierające w ślad za nimi dywizje 13 armii osiągnęły tego dnia rubież Przemków – Chocianów.

W pasie natarcia 52 armii ogólnowojskowej także uzyskano sukcesy. Do 10 lutego czołowe oddziały osiągnęły Bóbr od Kozłowa do Golnic. Tylko na lewym skrzydle armii, gdzie działał 78 korpus piechoty, uzyskano mniejsze powodzenie, co było związane z wolniejszym tempem natarcia 6 armii, która skupiała główny wysiłek na kierunku Środy Śląskiej i Wrocławia. W obawie przed odsłonięciem południowej flanki 78 korpus musiał pozostawać nieco w tyle, zabezpieczając w ten sposób swe lewe skrzydło.

Wyzwolenie Legnicy

8 lutego wieczorem 22 korpus piechoty na prawym skrzydle 6 armii ogólnowojskowej toczył walki na przedpolu Legnicy. Pozostawiwszy w rejonie

Legnicy jedną dywizję piechoty, korpus głównymi siłami rozwinął natarcie na Tyniec Legnicki. Następnego dnia w rejon Legnicy dotarły od północy i zachodu lewoskrzydłowe pułki 78 korpusu piechoty 52 armii ogólnowojskowej i jednostki 9 korpusu zmechanizowanego 3 armii pancernej gwardii.

Legnica wraz z okolicznymi miejscowościami została przygotowana do długotrwałej obrony. Stanowiła jeden z silniejszych węzłów oporu w systemie niemieckiej obrony na Dolnym Śląsku.

9 lutego rano czołowe bataliony czołgów i piechoty zmotoryzowanej 9 korpusu zmechanizowanego przełamały obronę przeciwnika na przedpolach Legnicy i gwałtownym uderzeniem z północy i zachodu szturmem wdarły się do centrum miasta. Za czołgami nacierały od zachodu pułki 214 dywizji piechoty, od północy zaś parły oddziały 373 dywizji 78 korpusu piechoty. Równocześnie od wschodu ruszyły pułki 218 i 309 dywizji piechoty 22 korpusu 6 armii. Po sforsowaniu Kaczawy zaatakowały legnicki garnizon, broniący się we wschodniej i południowej części miasta. Niemcy zaczęli wycofywać swe siły z miasta. Walki uliczne trwały do wieczora. Jedynie w kilku izolowanych punktach miasta (m.in. w Zamku Piastowskim) odcięte grupy hitlerowców stawiały zaciekle opór do rana 10 lutego, kiedy to zostały rozbite. W walkach o miasto szczególnym męstwem i odwagą odznaczył się 19-letni Marian Łobik – żołnierz 995 pułku piechoty 309 dywizji. W czasie działań wojennych 1377 domów, czyli 60% ogółu zabudowań, w tym wiele zabytków, uległo zniszczeniu. Spłonął m.in. Zamek Piastowski.

21 lutego 1978 r., w przededniu 60. rocznicy powstania Radzieckich Sił Zbrojnych, w centrum Legnicy wzniesiony został pomnik marszałka dwóch narodów Konstantego Rokossowskiego. W Legnicy od 1945 do 1949 r. był on naczelnym dowódcą Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej. Rokossowski otrzymał tytuł honorowego obywatela miasta. (*Pomnik marszałka znajduje się w Uniejowicach na posesji obok prywatnego muzeum Michała Sabadacha – red.*).

Bitwa o Głogów

11 lutego 3 armia gwardii i walczący w jej składzie 25 korpus pancerny skupiły główny wysiłek przeciwko głogowskiemu zgrupowaniu nieprzyjaciela, dążąc do rozszerzenia wylomu w kierunku północnym. Ciężkie walki rozgorzały już na dalekich przedpolach Głogowa. Nacierające tu dywizje 21 korpusu piechoty z najwyższym wysiłkiem posuwały się wzdłuż lewego brzegu Odry, tocząc zaciekle boje o liczne miejscowości, przekształcone przez Niemców w silne punkty oporu. W całodziennych zmaganiach czołowe oddziały wysunęły się daleko na północ, oskrzydłując od zachodu garnizon twierdzy. W tym czasie walczące na wschodnim brzegu Odry lewoskrzydłowe oddziały 120 korpusu piechoty przełamały niemiecką obronę na Krzyckim Rowie i osiągnęły Odrę

w całym pasie działań, likwidując w ten sposób niemieckie przedmoście w rejonie Głogowa i blokując twierdzę od wschodu.

Dowódca twierdzy Głogów płk Artur Schön, mianowany osobiście przez Hitlera, mimo groźby okrażenia nie wyprowadził wojsk z zagrożonego rejonu, lecz wierny rozkazowi Führera, postanowił bronić twierdzy do ostatniego żołnierza, licząc na to, że uda mu się w ten sposób związać w długotrwałych walkach o miasto znaczne siły radzieckie, a tym samym odciągnąć je od walki na kierunku berlińskim. Dowództwo 3 armii pokrzyżowało te plany, wydzielivszy do blokowania twierdzy tylko jedną dywizję, a pozostałym rozkazało rozwijać natarcie na Zieloną Górę i Gubin. Wykonując ten rozkaz 25 korpus pancerny, działając wspólnie z lewoskrzydłowymi dywizjami 21 korpusu piechoty, 12 lutego przełamał obronę na zachód od Głogowa i okrążył garnizon twierdzy. Wydzielona z odwodu dowódcy armii 329 dywizja piechoty rozpoczęła oblężenie.

Głogów był twierdzą jeszcze w czasach pruskich i znaczna część jego fortyfikacji, choć przestarzała, nadawała się do prowadzenia działań obronnych. Wokół miasta Niemcy prowadzili prace fortyfikacyjne od 1925 r. W dniach 19-21 stycznia przeprowadzono przy silnym mrozie ewakuację ludności. W mieście z 36 tys. mieszkańców pozostało tylko 2,5 tys. ludzi. Władzę po śmierci płk. A. Schöna 12 lutego sprawował płk Jonas zu Ehlenburg.

Miasto opasywały dwa pierścienie umocnień. Główna ich linia opierała się o zabudowania stoczni rzecznej, koszary Ludendorfa, stadion sportowy, koszary Hindenburga i rzeźnię miejską. Każdy z tych obiektów przekształcono w silny bastion obrony, zdolny do długotrwałego oporu nawet przy całkowitym okrażeniu. Druga linia biegła półkołem od Odry wzdłuż Kanału Głogowskiego, poprzez park miejski i cmentarz do dworca kolejowego. Ostatni bastion obrony stanowiło Stare Miasto. Węzły oporu w mieście zostały połączone podziemnymi tunelami, systemami ogni i zapór inżynieryjnych. Od północy naturalną linią obrony była Odra, silnie umocnione przedmieście i fortyfikacje Ostrowa Tumskiego. Głogów był dobrze zaopatrzony, z wyjątkiem amunicji artyleryjskiej, którą dostarczano drogą lotniczą. Garnizon twierdzy, obok stałej załogi, składał się z resztek różnych oddziałów, przede wszystkim należących do 24 korpusu pancernego i korpusu pancernego „Wielkie Niemcy”. Łącznie w „kotle” znalazło się 18 tys. żołnierzy.

Po okrażeniu Głogowa oddziały 329 dywizji piechoty przystąpiły do łamania oporu Niemców. Od 22 lutego rozpoczęły się walki uliczne. Grupy szturmowe wypierały hitlerowców z domów i ulic miasta. Ciężka artyleria dokonywała wyłomów w grubych murach domów i bunkrów. Wspierało ją lotnictwo. W ciągu dwóch pierwszych tygodni oblężenia dywizja wyparła hitlerowców z podmiejskich miejscowości, a do końca lutego odrzuciła ich w głąb miasta, nawiązując kontakt bojowy z główną linią obrony. Ciężkie walki rozgorzały o koszary Ludendorfa. Podczas gdy artyleria burzyła zabudowania ogniem na wprost, piechota i saperzy obeszlili koszary ze skrzydeł i od tyłu. 1 marca rozpoczął się szturm. Zdobyto pięć budynków. Szósty, zażarcie broniony, wysadzono.

Zmusiło to hitlerowców do wycofania się na tym odcinku za Kanał Głogowski.

W drugiej połowie marca szturmujące wojska zostały wzmocnione pułkami 389 dywizji piechoty ze składu 76 korpusu oraz 938 pułkiem dział pancernych, 262 pułkiem ciężkich dział pancernych gwardii, 30 brygadą moździerzy raketowych gwardii (tj. katiusz) i 152 brygadą saperów. W rejonie Głogowa znalazły się również 111 i 162 brygada pancerna 25 korpusu. Tak wydatne wzmocnienie było możliwe dzięki wykonaniu przez Front zadań operacji dolnośląskiej i pauzie operacyjnej na prawym skrzydle wojsk 1 Frontu Ukraińskiego.

389 dywizja piechoty weszła do bitwy 26 marca na południowo-zachodnim odcinku frontu okrążenia. Po trzech dniach uporczywych zmagañ zdobyła koszary Hindenburga. Zmusiło to oddziały hitlerowskie do opuszczenia zachodniej części miasta, a radzieckim oddziałom szturmowym otworzyło drogę do dworca i mostu kolejowego. 30 marca 180 pułk piechoty 329 dywizji zdobył dworzec kolejowy. W tym samym czasie 189 pułk tej dywizji wyparł hitlerowców z przedmieścia Serby na Ostrów Tumski. 31 marca resztki garnizonu zepchnięto w ruiny Starego Miasta wokół Rynku i Zamku Piastowskiego. Tam również wycofała się załoga Ostrowa Tumskiego.

W obliczu widma klęski płk Ehlenburg, za zgodą dowódcy 4 armii pancerniej, której głogowska twierdza podlegała, porzucając resztki załogi, rannych i chorych żołnierzy, na czele 800-osobowej grupy ochotników, wraz z politycznym kierownictwem twierdzy podjął udaną próbę przebicia się w nocy z 31 marca na 1 kwietnia przez pierścień oblegających wojsk. Po kilku dniach cała grupa została doszczętnie rozbita, zanim zdołała dotrzeć do własnych sił za Nysą Łużycką.

Na wieść o porzuceniu twierdzy przez dowódcę ustał zorganizowany opór, niedobitki załogi skapitulowały. 1 kwietnia rano na stanowisku dowodzenia 389 dywizji piechoty, w obecności przedstawiciela rady wojennej 3 armii gwardii nastąpiła kapitulacja Festung Glogau.

Niemcy zapłacili wysoką cenę za swój fanatyczny opór. 10 tys. żołnierzy i oficerów zginęło, a 8 tys. dostało się do niewoli. Najbardziej jednak ucierpiało miasto, zniszczone w 95%. Spośród 1800 budynków 1698 legło w gruzach. Zburzone zostały domy mieszkalne, zakłady pracy, gmachy użyteczności publicznej i zabytki. Pożary strawiły cenne zbiory muzealne, księgozbiory i archiwalia. W mieście pozostało 28 Polaków wywiezionych na przymusowe roboty do Rzeszy i 6 tys. Niemców, którzy nie zdążyli się ewakuować na zachód.

Wyzwolenie Bolesławca. Walki w rejonie Nowogrodźca

W pasie natarcia 52 armii ogólnowojskowej działania rozwijały się na ogół pomyślnie. 10 lutego na prawym skrzydle 48 korpus piechoty osiągnął Bóbr rejonie Golnic i nazajutrz sforsował go, po czym rozwinął natarcie przez masywy leśne ku Kwisie, którą osiągnął 13 lutego.

7 korpus pancerny gwardii, po wymanewrowaniu 10 lutego Chojnowa, podążając przez Witków, Krzyżową i Kraśnik, uderzył od północnego wschodu na Bolesławiec. Wieczorem czołowymi oddziałami osiągnął jego przedpola i nawiązał walkę z licznym garnizonem miasta. Walki o miasto były bardzo zacięte. Oddziały pancerne z najwyższym trudem przebijały się przez zabarykadowane ulice. Wieczorem 11 lutego dotarła do miasta 31 dywizja piechoty 78 korpusu. Wspomogła 7 korpus pancerny w walkach ulicznych w centrum Bolesławca. Bój o miasto trwał przez całą noc i rano 12 lutego. Piechota osłaniała czołgi przed bronią przeciwpancerną nieprzyjaciela, blokowała jego gniazda oporu, które czołgiści niszczyli ogniem dział. Przed południem garnizon został pobity. Wojska radzieckie zdobyły wielkie ilości uzbrojenia i sprzętu bojowego oraz duże magazyny materiałów wojennych. Uwolniły więźniów z filii obozu koncentracyjnego Gross-Rosen. Bolesławiec był bezludnym, zaminowanym rumowiskiem. Ponad 1400 domów, czyli prawie 60% ogółu zabudowań leżało w gruzach. Ofiarą wojny padło zabytkowe Stare Miasto. Wieczorem 12 lutego w Moskwie uczczono ten sukces wojsk 1 Frontu Ukraińskiego 20 salwami armatnimi z 224 dział.

Podczas walk 7 korpusu pancernego o Bolesławiec jego prawy sąsiad, 6 korpus pancerny gwardii, rozwinął natarcie w kierunku na Zgorzelec i Lubań. Na podejściach do Nowogrodzca Niemcy rozpoczęli silne kontrataki, dążąc do załamania radzieckiego natarcia na tym kierunku. Zacięte walki trwały dwa dni. 15 lutego wojska 6 korpusu złamały opór wroga i śmiałym uderzeniem opanowały zniszczony i wyludniony Nowogrodzic. Nie zdołały one jednak sforsować Kwisy i rozwinąć natarcia na Zgorzelec. Niemieckie dowództwo bowiem ześrodkowało w tym rejonie znaczne siły wojsk pancernych i piechoty, którymi zamierzało wykonać przeciwuderzenie w skrzydło i na tyły walczących nad Nysą Łużycką wojsk głównego zgrupowania 1 Frontu Ukraińskiego. W ten sposób chciano przerwać przygotowania do operacji berlińskiej, a także udzielić pomocy garnizonowi Wrocławia, nad którym zawisła groźba okrążenia.

Okrażenie Wrocławia. Wyzwolenie Środy, Jawora, Złotoryi i Rogoźnicy

W myśl pierwotnych założeń planu operacji dolnośląskiej zadanie rozbięcia wrocławskiego zgrupowania wojsk niemieckich i zdobycia stolicy Dolnego Śląska otrzymały 6 armia ogólnowojskowa i 5 armia gwardii oraz działające w ich składzie 7 korpus zmechanizowany gwardii i 4 korpus pancerny gwardii. Miały one odciąć garnizon twierdzy od głównych sił niemieckiej 4 armii pancernej i 17 armii polowej Grupy Armii „Środek”. Realizując ten plan 6 armia ogólnowojskowa, wspólnie z 7 korpusem zmechanizowanym gwardii, 8 lutego z przyczółka pod Malczycami uderzyła głównymi siłami w kierunku Środy Śląskiej i Tyńca Legnickiego, a związkami działającymi na prawym skrzydle rozwinęła pomocnicze natarcie na Legnicę. Wojska niemieckie uporczywie broniły

pozycji linii odrzańskiej. Do godzin południowych nacierające wojska przełamały obronę nieprzyjaciela, zdobyły Malczyce, po czym rozwinęły działania pościgowe przez Tyniec Legnicki i Środę Śląską na Kąty Wrocławskie.

9 lutego czołowe pułki 181 dywizji piechoty 74 korpusu wspólnie z oddziałami 359 dywizji tego korpusu, spychając w ciężkich walkach oddziały niemieckie, dotarły na przedpola Środy Śląskiej, będącej ważnym węzłem obrony wrocławskiego obszaru operacyjnego, osłaniającym ważną magistralę komunikacyjną Wrocław – Berlin. Po złamaniu oporu garnizonu na północnych krańcach Środy Śląskiej szturmujące wojska wdarły się do centrum i w walkach ulicznych rozbiły nieprzyjacielską załogę. Miasto było zniszczone w 30% i wyludnione. Dziesiątki domów leżało w gruzach.

Pomiędzy nacierającymi na rozbieżnych kierunkach (legnickim i wrocławskim) oddziałami 22 i 74 korpusu piechoty wytworzyła się 15-kilometrowa luka, która powiększała się w miarę rozwoju operacji. Nieprzyjaciel próbował wykorzystać tę sytuację i zaatakować na tyły nacierających wojsk. Dowódca 6 armii w celu pokrzyżowania tych planów wprowadził na zagrożone skrzydło odwodową 273 dywizję piechoty, która uderzyła na siły niemieckie i rozbiła je.

W tym czasie 7 korpus zmechanizowany gwardii rozwijał natarcie na Kąty Wrocławskie. W rejonie Borka Strzelińskiego miał się połączyć z atakującymi od południa dywizjami 5 armii gwardii i oddziałami 4 korpusu pancernego oraz zamknąć pierścień wokół Wrocławia. Nacierające wojska, w miarę zbliżania się do Wrocławia, napotykały wciąż rosnący opór nieprzyjaciela. Kiedy 7 korpus zmechanizowany rozpoczął w dniu 10 lutego z rejonu Kostomłotów natarcie na Borek Strzeliński, musiał już toczyć zacięte walki z atakującymi oddziałami niemieckiej 19 dywizji pancernej właśnie przybyłej spod Raciborza. Część sił korpusu przebiła się w rejonie Kobierzyc przez obronę niemiecką, ale została odcięta od głównych sił i musiała walczyć w okrążeniu. Ciężkie walki z atakującymi oddziałami pancernymi toczyły także w dniu 10 i 11 lutego dywizje 22 korpusu piechoty na południe od Legnicy.

Sytuacja w rejonie Wrocławia komplikowała się, stając się coraz bardziej niepomyślną dla strony radzieckiej. Siły zaczepne 6 armii były na wyczerpaniu, a nacierające spod Oławy dywizje 5 armii gwardii uwikłały się w przewlekłe walki z oddziałami niemieckimi, zając broniącymi południowego odcinka zewnętrznego pasa obrony wrocławskiej twierdzy.

W celu okrążenia i rozbicia twierdzy Wrocław, wiążącej trzy armie (5, 6 i 21), dowództwo Frontu zdecydowało się wzmocnić walczące tu wojska. 22 korpus piechoty 6 armii, rozciągnięty na szerokim froncie od Legnicy do Kątów Wrocławskich, został w nocy z 12 na 13 lutego zluzowany przez oddziały 52 armii i skoncentrował się w rejonie Sośnicy, skąd miał uderzyć na Wrocław od zachodu. Natomiast główne siły 3 armii pancernej gwardii, tj. 7 korpus pancerny i 9 korpus zmechanizowany, walczące w rejonie Lubania i Lwówka Śląskiego, zawrócono pod Wrocław, aby uderzeniem od zachodu, wspólnie z 6 i 5 armią, rozbiły wrocławskie zgrupowanie.

Wieczorem 12 lutego 69 i 79 brygady piechoty zmotoryzowanej 9 korpusu zmechanizowanego uderzyły z marszu na Jawor i po rozbiciu zaskoczonego garnizonu opanowały miasto. Walki uliczne trwały krótko, dzięki czemu miasto stosunkowo mało ucierpiało.

W tym czasie 7 korpus pancerny gwardii w ostrych walkach przebiegał się na wschód, wyzwalaając dziesiątki miejscowości Pogórza Kaczawskiego. Wieczorem 12 lutego 56 brygada pancerna gwardii i 16 brygada artylerii pancerniej tego korpusu wyszły na przedpola Złotoryi i z marszu zaatakowały nieprzyjacielski garnizon. Walki uliczne trwały całą noc i dzień następny. 13 lutego Złotoryja była wolna. 45% zabudowań leżało w gruzach, miasto było wyludnione i zdewastowane.

13 lutego 91 brygada pancerna gwardii 9 korpusu zmechanizowanego gwałtownie zaatakowała nieprzyjacielski garnizon Strzegomia i po krótkich walkach zajęła miasto. (Następnego dnia Niemcy odbili miasto. Ostateczne wyzwolenie nastąpiło 7 maja).

13 lutego został wyzwolony przez 70 brygadę piechoty zmotoryzowanej tego korpusu obóz koncentracyjny Gross-Rosen w Rogoźnicy. Obóz działał od 1940 r. W 1944 r. więziono tu 35 tys. ludzi z różnych krajów Europy. Na początku lutego 1945 r. hitlerowcy przeprowadzili pospieszną ewakuację więźniów. Żołnierze radzieccy zastali tu przy życiu niewielką liczbę chorych więźniów, których esesmani przed ucieczką nie zdążyli rozstrzelać. Ogółem w obozie przebywało około 200 tys. ludzi, głównie Polaków, Rosjan, Czechów i Żydów. Z tej liczby prawie 70 tys. hitlerowcy wymordowali.

Wieczorem 13 lutego czołowe brygady 7 korpusu pancernego gwardii rozpoczęły w rejonie Kostomłotów zacięte walki z oddziałami niemieckiej 19 dywizji pancerniej, która utrzymywała wąski pas terenu łączący garnizon wrocławski z głównymi siłami niemieckimi na Dolnym Śląsku. Najcięższe boje rozgorzały o autostradę przechodzącą obok Kostomłotów. Była to właściwie jedyna droga do Wrocławia utrzymywana jeszcze przez Niemców. Czynili oni rozpaczliwe wysiłki, aby powstrzymać ataki żołnierzy radzieckich. Nie wytrzymali jednak naporu atakujących wojsk, które w dwudniowych walkach wyparły 19 dywizję pancerną w rejon Sobótki, zadając jej duże straty.

273 dywizja piechoty zajęła obronę na rubieży Strzegom – Łażany. 22 korpus piechoty 6 armii 13 lutego uderzył z rubieży Kąty Wrocławskie – Gałów w kierunku wschodnim. Do wieczora korpus osiągnął rubież Domasław – Zybiszów – Smolec. Jednocześnie jego lewy sąsiad, 74 korpus piechoty 6 armii, wykorzystując ten sukces, sforsował na prawym skrzydle Bystrzycę i dotarł do Krzeptowa. 5 armia gwardii włączyła się w obronę niemiecką na głębokość 5 km. W nocy z 13 na 14 lutego oddziały 7 korpusu zmechanizowanego gwardii połączyły się z wojskami 32 korpusu piechoty 5 armii gwardii, zamykając ostatecznie pierścień wokół Wrocławia. W „kotle” znalazł się 80-tysięczny garnizon Festung Breslau. Niemieckie próby rozerwania pierścienia i przebicia się do Wrocławia skończyły się niepowodzeniem.

5 armia gwardii została wycofana z bezpośrednich walk o Wrocław. Złuzowała oddziały 3 armii pancernej gwardii i wspólnie z 52 armią ogólnowojskową utworzyła zewnętrzny front oblężenia twierdzy. 3 armia pancerna natomiast powróciła na kierunek zgorzelecki.

Korektury pierwotnego planu operacji dolnośląskiej

W końcu stycznia, gdy dowództwo 1 Frontu Ukraińskiego opracowywało plan operacji dolnośląskiej, zakładało, że operacja będzie kontynuowana równocześnie z działaniami 1 Frontu Białoruskiego na Berlin i natarciem 4 Frontu Ukraińskiego na kierunku Pragi. Tymczasem na Pomorzu Zachodnim niemiecka Grupa Armii „Wisła” zagroziła uderzeniem na tyły wojsk 1 Frontu Białoruskiego, natomiast 4 Front Ukraiński w Karpatach uwikłał się w przewlekłe walki na podejściach do Morawskiej Ostrawy, odsłaniając południową flankę 1 Frontu Ukraińskiego. Sytuację komplikowały wcześniejsze roztopy wiosenne i podniesienie się poziomu wód w rzekach. Wszystko to spowodowało konieczność skorygowania planu operacji dolnośląskiej. Korekta przewidywała, że 3 armia gwardii, 13 i 52 armia ogólnowojskowa oraz 4 armia pancerna miały osiągnąć na szerokim froncie Nysę Łużycką, umocnić się na niej i rozpocząć przygotowania do natarcia na Berlin. 3 armia pancerna gwardii razem z częścią sił 5 armii gwardii miały opanować rejon Zgorzelca i przejść do obrony. Natomiast związki centrum (główne siły 5 armii gwardii, 21 armia ogólnowojskowa, 4 i 31 korpus pancerny) i lewego skrzydła (59 i 660 armia ogólnowojskowa) miały wyprzeć Niemców w Sudety i przejść u podnóża gór do obrony, zabezpieczając południowe skrzydło Frontu. W tym czasie 6 armia ogólnowojskowa miała rozbić okrążony garnizon Wrocławia. 16 lutego ten skorygowany plan został zaakceptowany przez Naczelne Dowództwo.

Wyjście wojsk radzieckich nad Nysę Łużycką. Bitwa pod Lubaniem

Do 24 lutego 3 armia gwardii całością sił wyszła nad Nysę Łużycką od jej ujścia do Strzegowa i całkowicie oczyściła wschodni brzeg rzeki. 21 lutego zasadnicze siły 13 armii osiągnęły Nysę Łużycką i połączyły się z walczącymi na tyłach wroga oddziałami 4 armii pancernej. Do 24 lutego wojska armii oczyściły wschodni brzeg w pasie od Strzegowa do Łęknicy, gdzie przeszły do obrony. 21 lutego dotarł do Nysy Łużyckiej nacierający w centrum ugrupowania armii 78 korpus piechoty. Dwa dni później osiągnęły rzekę główne siły 52 armii, które przeszły tu do obrony od Łęknicy do Pieńska. Jedynie na lewym skrzydle oddziały 73 korpusu, wspólnie z 6 korpusem pancernym 3 armii pancernej, odpięły silne kontrataki przeciwnika w rejonie Lubania.

Główne siły 3 armii pancernej gwardii, po odparciu w rejonie Kostomłotów i Strzegomia uderzeń 19 i 8 dywizji pancernej, 16 lutego powróciły w rejon Lubania, by stamtąd rozwinąć natarcie na Zgorzelec. Najcięższe walki toczył

7 korpus pancerny na przedpolach Lubania. Nieprzyjaciel, nie mogąc uzyskać powodzenia w rejonie Strzegomia, 18 lutego przerzucił w rejon Lubania i Lwówka Śląskiego 8 dywizję pancerną, która uderzyła w kierunku Nowogrodźca. Wywiązała się bitwa pancerna. Początkowo Niemcom udało się zepchnąć oddziały 7 korpusu nieco na północ i opanować Mściszów. Sukces ten był jednak krótkotrwały. Do bitwy bowiem wszedł 9 korpus zmechanizowany, który wspólnie z oddziałami 7 korpusu pancernego w zaciętych walkach odparł ataki przeciwnika i odzyskał wieś.

19 lutego dowództwo niemieckie skoncentrowało w rejonie Lubania dalsze dwie dywizje, które podjęły kolejną próbę przebiccia się przez Bolesławiec do Głogowa i uwolnienia okrążonego w twierdzy garnizonu. Doszło ponownie do ciężkich walk. Poszczególne miejscowości i wzgórza parokrotnie przechodziły z rąk do rąk. Mimo dużych strat odparto ataki wroga. 3 armia pancerna gwardii, wspólnie z oddziałami 73 korpusu piechoty 52 armii ogólnowojskowej, przeszła do obrony na przedpolach Lubania i Lwówka Śląskiego.

Dowództwo niemieckie, wykorzystując osłabienie aktywności działań 1 Frontu Ukraińskiego na Dolnym Śląsku, podjęło kolejną próbę uderzenia na tyły wojsk radzieckich stojących u bram Berlina. W rejonie Zgorzelca skoncentrowano siedem dywizji pancernych i dywizji piechoty. Ta specjalna grupa uderzeniowa 3 marca uderzyła w skrzydło i centrum ugrupowania operacyjnego 3 armii pancernej oraz na lewoskrzydłowy 73 korpus piechoty 52 armii ogólnowojskowej. Doszło do niezwykle zaciętej bitwy pancernej. I tym razem żołnierze radzieccy odparli ataki wroga. Jedynie pod Lubaniem udało się nieprzyjacielowi zepchnąć nieco oddziały radzieckie w kierunku Nowogrodźca.

Walki o Lubań toczyły się nadal. W końcu marca oddziały 7 korpusu pancernego gwardii, wspólnie z 214 dywizją piechoty ze składu 52 armii, opanowały stację kolejową, a następnie toczyły ciężkie boje w zachodniej części miasta. Ostateczne wyzwolenie Lubania nastąpiło dopiero 9 maja w ramach operacji praskiej. W wyniku działań wojennych Lubań został mocno zniszczony. W gruzach leżało 1850 domów, to jest 60% ogółu zabudowań.

Próby wyjścia wojsk na Przedgórze Sudeckie

Głównym zadaniem wojsk 5 armii gwardii i 21 armii ogólnowojskowej w drugim etapie operacji dolnośląskiej było odrzucenie Niemców w Sudety i pozbawienie ich dogodnych podstaw wyjściowych w rejonie Strzelina do wykonania uderzenia deblokującego na Wrocław. Realizując te zadania 32 korpus piechoty 5 armii gwardii, po przekazaniu swych pozycji w rejonie Wrocławia wojskom 6 armii, zajął obronę frontem na południe wzdłuż linii: Lwówek Śląski – Złotoryja – Jawor – Strzegom.

Pozostałe siły 5 armii gwardii i 21 armia ogólnowojskowa, razem z walczącymi w ich pasach 4 i 31 korpusem pancernym, toczyły ciężkie walki na

kierunku Świdnicy. Wobec silnego oporu nieprzyjaciela wojska radzieckie na osiągniętych rubieżach przeszły do obrony.

1 Front Ukraiński zakończył operację dolnośląską po 17 dniach, 24 lutego. W całym pasie, z wyjątkiem rejonu Lubania, Wrocławia i Głogowa, ustały aktywne działania. Front ustabilizował się na Nysie Łużyckiej (od jej ujścia do Pieńska) i dalej wzdłuż linii: Lwówek Śląski – Złotoryja – Jawor – Strzegom – Żarów – Strzelin – Grodków – Opole.

Dowództwo 1 Frontu Ukraińskiego zmuszone było do ograniczenia zasięgu operacji do skromniejszych rozmiarów. Niemniej jednak wojska Frontu przełamały ufortyfikowaną linię odrzańską, pobiły główne siły dwóch armii niemieckich, okrążyły silne garnizony największych miast-twierdz nad Odrą Wrocławia i Głogowa oraz udaremniły próby przyjscia im z pomocą. Linia frontu na głównym berlińskim kierunku strategicznym została przesunięta na zachód o dalsze 100-150 km i zrównała się z pozycjami zajmowanymi przez wojska 1 Frontu Białoruskiego. Przez osiągnięcie na szerokim froncie Nysy Łużyckiej 1 Front Ukraiński zapewnił sobie dogodne pozycje wyjściowe do wykonania rozstrzygającego uderzenia na Berlin.

OPERACJA OPOLSKA

Likwidacja zgrupowania opolskiego

15 marca 1 Front Ukraiński rozpoczął operację opolską. Do 18 marca armie centrum i lewego skrzydła frontu wykonały zadania pierwszego etapu operacji. Przełamały główne linie obronne armijnej grupy „Heinrici” i okrążyły duże zgrupowanie wojsk niemieckich w lasach na południowy zachód od Opola (pięć dywizji z kilkoma samodzielnymi pułkami), a także udaremniły zamiary niemieckiego dowództwa wykonania z rejonu Strzelina, Sobótki i Żarowa uderzenia oswobadzającego obleżony garnizon Wrocławia. Rozpaczliwe próby przebicia się wojsk niemieckich z „kotła” pod Opolem nie dały rezultatu. 19 marca wojska radzieckie rozbiły „kocioł” na dwa mniejsze i po kolei je pokonały. Zginęło ponad 30 tys. żołnierzy i oficerów niemieckich, 15 tys. dostało się do niewoli. Zdobyto 21 samolotów, 57 czołgów i dział szturmowych, 464 działa polowe i moździerze, 1 tys. karabinów maszynowych, ponad 13 tys. pistoletów maszynowych i karabinów, 3 tys. pojazdów, 5 tys. koni i 75 składów z amunicją i żywnością.

20 marca 21 i 59 armie ogólnowojskowe oraz 4 armia pancerna gwardii rozpoczęły przegrupowanie swych sił w celu kontynuowania przerwanej natarcia dla osiągnięcia rubieży: Strzelin – Ziębice – Paczków – Opawa. W czasie walk z okrążonym nieprzyjacielem 34 korpus piechoty 5 armii gwardii wspólnie z 4 korpusem pancernym gwardii toczyły uporczywe boje na południowy wschód od Strzelina.

Opanowanie Strzelina, Nysy i Raciborza

Dowódca 5 armii gwardii wprowadził do walki o Strzelin dodatkowo 32 korpus piechoty gwardii. 24 marca rano, po artyleryjsko-lotniczym przygotowaniu, ruszyło natarcie. Z północy i zachodu atakowały pułki 95 i 97 dywizji piechoty gwardii 32 korpusu, wzmocnione 150 brygadą pancerną i jednostkami artylerii. Od wschodu i południa szturmowały dywizje 34 korpusu piechoty, wspomagane przez czołgi 4 korpusu pancernego. Rozgorzał ciężki bój. Niemcy uporczywie bronili swoich pozycji. Oddziały atakujące od zachodu sforsowały Małą Słężę, przełamały obronę na drugim brzegu rzeki i do końca dnia opanowały kilka punktów oporu na podejściach do miasta. Walki nie ustawały również nocą. 25 marca 32 korpus piechoty gwardii kontynuował natarcie. Do wieczora pułki 95 dywizji gwardii opanowały północne krańce miasta, natomiast 112 dywizja dotarła do zachodnich przedmieść i odcięła drogi odwrotu nieprzyjacielskiemu garnizonowi.

26 marca 95 dywizja piechoty gwardii rozpoczęła szturm. Rozgorzały ciężkie walki uliczne. Grupy szturmowe toczyły uporczywe boje o poszczególne budynki, przekształcone w silne punkty oporu. Ciężka artyleria ogniem na wprost burzyła niemieckie umocnienia, torując drogę piechocie. Zdobywano poszczególne piętra, klatki schodowe i piwnice, które niekiedy kilkakrotnie przechodziły z rąk do rąk. Dochodziło do zaciętych walk wręcz. W ciągu nocy walki przeniosły się śródmieścia. Rano 27 marca opór wroga został ostatecznie złamany. W Strzelinie w gruzach leżało blisko 80% domów.

W walkach szczególnie wyróżnili się żołnierze 284 pułku piechoty gwardii, dowodzonego przez płk. W. Proniajewa (95 dywizja), którzy walczyli w centrum miasta, a także żołnierze 294 pułku piechoty gwardii ppłk. A. Charitonowa (97 dywizja), 232 pułku moździerzy mjr. I. Rozanowa i 104 dywizjonu artylerii przeciwpancernej mjr. I. Rudenki.

Wieczorem Moskwa uczciła ten kolejny sukces wojsk 1 Frontu Ukraińskiego 12 salwami artyleryjskimi ze 124 dział.

34 korpus piechoty i 4 korpus pancerny, spotkawszy na swej drodze silny opór przeciwnika, nie miały większych sukcesów. Ich natarcie zostało zatrzymane. 28 marca 5 armia gwardii przeszła do obrony na osiągniętych pozycjach.

Jeszcze w toku walk mających na celu likwidację opolskiego zgrupowania nieprzyjaciela dowództwo frontu nakazało dowódcom 4 armii pancerniej gwardii i 21 armii ogólnowojskowej częścią sił kontynuować natarcie w kierunku zachodnim i opanować rubież: Ziębice – Paczków – Głuchołazy. Na drodze żołnierzy radzieckich stała Nysa, przekształcona w silny węzeł oporu i broniona przez liczny garnizon wojskowy.

23 marca rano po krótkiej nawale artylerii ruszyło natarcie. Na kierunku głównego uderzenia piechota 117 i 55 korpusu, przełamała obronę Niemców i do końca dnia włamała się w pozycje wroga na głębokość 10 km. Główne siły nyskiego garnizonu w obawie przed całkowitym rozbiciem samowolnie opuściły

miasto i zajęły pozycje obronne na okolicznych wzgórzach. (Dowiedziawszy się o tym dowódca Grupy Armii „Środek” feldmarszałek Schörner rozkazał rozstrzelać dowództwo nyskiego garnizonu).

W tym czasie prawoskrzydłowe pułki 117 korpusu piechoty wdarły się do północno-zachodniej części miasta, a czołowe oddziały 55 korpusu opanowały południowe przedmieścia. Rozgorzały nocne walki uliczne. Niemcy palili zwarto stojące kompleksy zabudowań, aby utrudnić posuwanie się oddziałów radzieckich do centrum miasta. Walki uliczne trwały przez całą noc i prawie cały dzień następnego. Do wieczora 24 marca zlikwidowano ostatnie ogniska oporu. Moskwa uczciła ten sukces salutem armatnim ze 124 dział. W czasie działań wojennych ponad połowa miasta (około 1450 domów) legła w gruzach. Najbardziej ucierpiało śródmieście, które niemal całkowicie zostało zburzone.

Po opanowaniu Nysy 4 armia pancerna gwardii wspólnie z 60 armią ogólnowojskową rozbiła raciborskie zgrupowanie armijnej grupy „Heinrici” i opanowała Racibórz, ogłoszony twierdzą. Wojska radzieckie wykonały to zadanie w ciągu 6 dni oblężenia i ataków na garnizon miasta. 31 marca padły ostatnie ogniska oporu. 60% zabudowań leżało w gruzach. Nieprzyjaciel stracił 3 tys. zabitych i przeszło 1 tys. wziętych do niewoli. Poległo blisko 1 tys. żołnierzy i oficerów radzieckich.

31 marca 1 Front Ukraiński zakończył operację opolską. Armie centrum i lewego skrzydła, osiągnąwszy rubież Strzelin – Nysa – Krnov – Opava, zabezpieczyły południowe skrzydło głównych sił Frontu, przygotowujących się nad Nysą Łużycką do zadania przeciwnikowi decydującego ciosu w operacji berlińskiej. Rozbicie opolskiego i raciborskiego zgrupowania pozbawiło niemieckie dowództwo ostatnich szans wykonania uderzenia oswobadzającego okrążony garnizon Wrocławia.

2 ARMIA WOJSKA POLSKIEGO NA DOLNYM ŚLĄSKU. WALKI NAD NYSĄ ŁUŻYCKĄ

W sierpniu 1944 r. na wschodzie Polski została sformowana 2 Armia Wojska Polskiego, której organizatorem i dowódcą był generał Karol Świerczewski. *(Udział polskich żołnierzy w walkach na Dolnym Śląsku i na Łużycach opisaliśmy w poprzedniej naszej broszurze nr 37 pod tytułem Druga Armia Wojska Polskiego, wydanej we Wrocławiu w 2016 r. Dlatego tu ograniczymy się jedynie do przypomnienia najważniejszych wiadomości na ten temat – red.).*

W tym czasie, gdy oddziały i związki 1 Armii Wojska Polskiego rozpoczynały walki o wyzwolenie ziem nadbałtyckich, gotując się do sforsowania potężnych umocnień Wału Pomorskiego, 2 Armia WP 28 stycznia ruszyła, w ślad za przesuwającym się na zachód frontem, do długiego marszu bojowego z rejonów formowania (Żytomierz, Lublin, Siedlce, Białystok) w rejon przyszłych swoich działań. Wszystkie dywizje pokonały tę drogę marszem pieszym, idąc po 30 km dziennie mimo mrozu i zawiei śnieżnych. (Tylko 10 dywizja formowana

na Rzeszowszczyźnie przyjechała kolejną). W czasie przemarszu na front 2 Armia WP organizowała obronę na zagrożonych kierunkach operacyjnych, oczyszczała lasy i mijane miejscowości z hitlerowców. Jej oddziały pełniły w miastach służbę garnizonową.

Armia miała około 90 tys. żołnierzy, 1422 działa i moździerze oraz ponad 460 czołgów i dział pancernych. 2 Armia WP początkowo została podporządkowana operacyjnie 1 Frontowi Białoruskiemu, a następnie w marcu 1945 r. 1 Frontowi Ukraińskiemu. W związku z tym 19 marca armia otrzymała rozkaz przesunięcia się w pas działań tego Frontu w rejon Trzebnicy.

Przegrupowanie w rejon Wrocławia i nad Nysę Łużycką

Do 29 marca poszczególne związki i oddziały armii rozlokowały się w wyznaczonych rejonach, na obszarze 1250 km². Dowódca armii gen. Karol Świerczewski ze sztabem 27 marca przybył do Trzebnicy. Dywizje armii zorganizowały obronę rejonu rozmieszczenia frontem na południowy zachód.

4 kwietnia armia otrzymała nowy rozkaz przegrupowania się nad Nysę Łużycką w celu zajęcia tam podstaw wyjściowych do operacji berlińskiej. Dyrektywa operacyjna sztabu Frontu nakazywała armii rozpocząć przegrupowania wieczorem 4 kwietnia i zakończyć je w ciągu pięciu nocy, a następnie zluzować znajdujące się nad rzeką Nysą Łużycką wojska radzieckiej 13 armii ogólnowojskowej i zająć pozycje wyjściowe w pasie 30 km od Młotów do folwarku Wysokie na północ od Pieńska.

Armia dokonała przemieszczenia po trzech marszrutach. Długość tras wynosiła 150-175 km. Wspólny marsz piechoty, artylerii i czołgów zapewniał duże bezpieczeństwo kolumn i umożliwiał w razie potrzeby zorganizowanie skutecznej obrony. Osłonę przeciwlotniczą maszerujących wojsk zapewniało radzieckie lotnictwo oraz 3 dywizja artylerii przeciwlotniczej.

Sztab armii do godzin południowych 6 kwietnia pozostawał w Trzebnicy, po czym przeniósł się do Nowin (na zachód od Kwisy), a jeszcze później rozlokował się w Jagodzinie. W nocy na 11 kwietnia oddziały armii zluzowały wojska radzieckie i zajęły pozycje wyjściowe nad Nysą Łużycką.

Walki nad Nysą Łużycką. Bitwa budziszyńska

Zgrupowanie uderzeniowe armii zostało skoncentrowane na lewym skrzydle pasa natarcia, to jest na północ od Prędocic. Stanowiły je 8 i 9 dywizja piechoty w pierwszej linii, 5 dywizja piechoty rozmieszczona na zachód od Jagodzina oraz wojska szybkie armii, to jest 1 korpus pancerny, 16 brygada pancerna, 5 pułk czołgów ciężkich i 28 pułk artylerii pancernej. W centrum nacierały pułki 7 dywizji, zaś na prawym skrzydle armii działała na szerokim froncie 10 dywizja piechoty. Ogólna szerokość pasa natarcia (od Mostów do Prędocic)

wynosiła 30 km, a szerokość odcinka przełamania 4 km. Głębokość zadania sięgała blisko 90 km.

Przed frontem 2 Armii WP broniły się jednostki 1 dywizji grenadierów pancernych „Brandenburg”, 615 dywizji do zadań specjalnych oraz oddziały 4 armii pancerniej Grupy Armii „Środek”. Nieprzyjaciel zorganizował silną obronę nad Nysą Łużycką. W oparciu o rzekę, kanały, jeziora, lasy i osiedla przeciwnik rozbudował urzutowane w głąb pasy obronne, które obsadził dobowymi wojskami. Przedni skraj głównego pasa obrony przebiegał wzdłuż zachodniego brzegu Nysy. Przed tym skrajem były zasieki z drutu kolczastego i ciągły pas zapór minowych. W pierwszej transzei gęsto rozmieszczone były schrony bojowe i gniazda karabinów maszynowych.

W wyniku rozpoznania walką w nocy z 14 na 15 kwietnia uchwyciono niewielkie przyczółki na zachodnim brzegu rzeki. Natarcie głównych sił 2 Armii WP nastąpiło o świcie 16 kwietnia. Pod osłoną trwającego ponad 2 godziny huraganowego ognia artylerii wyszły do natarcia bataliony szturmowe pierwszorzutowych dywizji, a saperzy rozpoczęli budowę przepraw i mostów, po których forsowały rzeki czołgi bezpośredniego wsparcia i artyleria. Na głównym kierunku uderzenia 8 dywizja przeprawiła się przez rzekę i zaatakowała pozycje obrony wroga. Czołgiści 16 brygady pancerniej uchwycili przyczółek na zachodnim brzegu rzeki Weisser Schöps. Najcięższą walkę stoczyli w pierwszym dniu operacji żołnierze 26 pułku 9 dywizji piechoty ze wsparciem czołgów o Rothenburg. Do wieczora ten silny węzeł oporu nad Nysą był już w polskich rękach. Do końca pierwszego dnia walk oddziały 8 i 9 dywizji piechoty, wspólnie z batalionami czołgów 16 brygady pancerniej, przełamały obronę niemiecką na głównym kierunku uderzenia na głębokość 6-7 km oraz zdobyły pierwszą i drugą pozycję umocnień wroga.

Nacierająca na pomocniczym kierunku uderzenia armii 7 dywizja piechoty sforsowała Nysę na kierunku Bremenhain, zdobywając przyczółek głębokości 1 km i szerokości 3 km. Natomiast 10 dywizja piechoty, działająca na prawym skrzydle armii, która usiłowała sforsować rzekę na zbyt szerokim odcinku, nie zdołała osiągnąć zamierzonego celu.

Na głównym kierunku pas natarcia armii przegradzały umocnienia po obu stronach Weisser Schöps i w miejscowości Horka. 17 kwietnia rano gen. Świerczewski wprowadził do bitwy główną siłę uderzeniową, którą stanowił 1 korpus pancerny. Piechota i czołgi śmiałym atakiem rozbiły nieprzyjacielską załogę Horki i sforsowały rzekę. Nieprzyjaciel wycofał się w kierunku Ödernitz i Niesky. 36 pułk zdobył wieś Ödernitz o północy. Prawy sąsiad 32 pułk piechoty dotarł pod koniec dnia do silnie bronionego miasta Niesky. Boje trwały tu do wieczora następnego dnia.

Tempo natarcia na pomocniczym kierunku uderzenia armii było nieco wolniejsze. 7 dywizja piechoty doszła do Weisser Schöps. Natomiast 10 dywizja przez cały dzień prowadziła wyłącznie walki obronne wzdłuż wschodniego brzegu Nysy.

W tym czasie dowódca Grupy Armii „Środek” feldmarszałek F. Schörner skoncentrował na południe od Budziszyna silne zgrupowanie w składzie dwóch dywizji pancernych, dywizji zmotoryzowanej i dywizji piechoty, którymi 19 kwietnia wykonał przeciwuderzenie w skrzydło 2 Armii WP i jej lewego sąsiada, tj. radzieckiej 52 armii, aby przyjść z pomocą berlińskiemu zgrupowaniu. W dwudniowej niezwykle zaciętej i krwawej bitwie 8 dywizja piechoty wspólnie z częścią sił 1 korpusu pancernego odparła ataki hitlerowców w rejonie Ödernitz i odrzuciła ich na południe.

Pozostałe siły armii, po przełamaniu kolejnych rubieży obronnych wroga na Weisser Schöps i Schwarzer Schöps, rozwijały natarcie na zachód, osiągając rano 22 kwietnia rubież: Kamenz – Lichtenberg – Hermsdorf – Radeberg. Oddziały rozpoznawcze 1 korpusu pancernego dotarły tego dnia do wschodnich przedmieść Drezna. Natomiast prawoskrzydłowe zgrupowanie armii wyszło w tym czasie nad Szprewę i Schwarzer Schöps, na odcinku od Tzschelln do Steckteich. Szybkie tempo natarcia i wyjście głównych sił armii (1 korpus pancerny, 5, 8, 9 dywizje piechoty) na bezpośrednie przedpola Drezna oraz ciężkie walki dywizji piechoty prawego skrzydła armii (7 i 10 dywizja piechoty) w bardzo trudnym terenie masywu leśnego Muskauer Forst sprawiły, że ugrupowanie polskich oddziałów nadmiernie się rozciągnęło. Między prawym skrzydłem 2 Armii WP, walczącym nad Szprewą i Schwarzer Schöps, a jej głównymi siłami pod Dreznem powstała niebezpieczna luka, mierząca około 50 km. 22 kwietnia w powstałą lukę Niemcy wykonali silne uderzenie przeważającymi siłami wojsk pancernych i piechoty, rozcinając wojska armii na dwie części. W okrążeniu znalazł się sztab 5 dywizji. W walce poległ dowódca dywizji gen. Aleksander Waszkiewicz.

W tej sytuacji dowódca armii pośpiesznie ściągnął spod Drezna dwie dywizje piechoty i korpus pancerny oraz zaryglował nimi boki włamania. Walki trwały do 29 kwietnia. Przeciwuderzenie hitlerowców zostało odparte. 2 Armia WP utrzymała zdobyte pozycje i nie dopuściła do przerwania się wojsk nieprzyjacielskich na tyły głównego zgrupowania wojsk 1 Frontu Ukraińskiego gromiącego Niemców w Berlinie. W ten sposób armia wykonała swe zadanie w operacji berlińskiej. Była to największa bitwa, jaką stoczyli żołnierze armii na swym szlaku bojowym. Przeszła ona do historii Wojska Polskiego pod nazwą bitwy budziszyskiej (*w ramach operacji łużyckiej – red.*). Polegli żołnierze 2 Armii WP spoczywają na cmentarzu w Zgorzelcu.

Forsowanie Odry i Nysy Łużyckiej oraz bitwa o Berlin były ostatnim aktem rozpoczętej we wrześniu 1939 r. walki zbrojnej narodu polskiego w latach drugiej wojny światowej. Akt ten zamykał w sobie sens polskiego wysiłku zbrojnego na frontach wojny na Wschodzie i Zachodzie, na partyzanckich ścieżkach w okupowanym kraju i na obczyźnie.

Po zwycięstwie na Łużycach 2 Armia WP rozpoczęła przygotowania do operacji praskiej, która miała przynieść wolność narodom Czechosłowacji.

WALKI O SUDETY

Przygotowania do operacji praskiej

W pierwszej dekadzie maja 1945 r. radzieckie siły zbrojne po rozbiciu wojsk berlińskiego zgrupowania i zdobyciu stolicy Trzeciej Rzeszy przeprowadziły przeciwko pozostałym jeszcze siłom niemieckim, broniącym się w Czechach i na Morawach oraz w południowej Saksonii, operację praską, która doprowadziła do ostatecznego rozgromienia wojsk hitlerowskich. W operacji tej w składzie 1 Frontu Ukraińskiego walczyła także 2 Armia Wojska Polskiego wraz z 1 korpusem pancernym. W toku operacji praskiej zostały wyzwolone przez armie lewego skrzydła 1 Frontu Ukraińskiego ostatnie połacie Dolnego Śląska, a mianowicie Sudety.

Głównym celem operacji praskiej było rozbicie Grupy Armii „Środek” oraz części sił dawnej Grupy Armii „Południe”, przemianowanej 1 maja na Grupę Armii „Austria”, a także całkowite wyzwolenie narodów Czechosłowacji, które w dniu 5 maja chwyciły za broń przeciwko okupantom. Na początku maja obie grupy armii, liczące blisko milion żołnierzy, około 10 tys. dział i moździerzy, ponad 2,2 tys. czołgów i dział szturmowych oraz około 1 tys. samolotów, były jedynymi niemieckimi związkami operacyjnymi walczącymi jeszcze w sposób zorganizowany. Ich los był przedmiotem szczególnego zainteresowania rządu Dönitza, którego Hitler mianował w testamencie politycznym swym następcą. Naczelnym dowódcą sił lądowych Niemiec został feldmarszałek Schörner, dowódca Grupy Armii „Środek”, który był jedynym realnie sprawującym wówczas władzę dowódcą w niemieckich siłach zbrojnych.

Siły radzieckie liczyły w tym czasie ponad 1 milion żołnierzy, ponad 23 tys. dział i moździerzy, około 1,8 tys. czołgów i dział pancernych oraz ponad 4 tys. samolotów bojowych. Obok wojsk radzieckich oraz 2 Armii WP i 1 korpusu pancernego WP w siły te wchodziły: 1 korpus armijny i 1 lotnicza dywizja czechosłowacka, rumuńska 1 i 4 armia oraz 1 korpus lotniczy.

Zasadnicze zadanie otrzymał 1 Front Ukraiński, dysponujący największą siłą uderzeniową (około 1600 wozów bojowych) oraz zajmujący najdogodniejsze położenie do wykonania bezpośredniego uderzenia z północy na Pragę.

Do 5 maja wojska 1 Frontu spod Berlina przegrupowały się do Saksonii i następnego dnia rozpoczęły natarcie. Skoncentrowane na prawym skrzydle Frontu w rejonie na północny zachód od Drezna wojska 3 i 4 armii pancernej gwardii, 3 i 5 armii gwardii oraz 13 armii ogólnowojskowej, wspierane z powietrza przez samoloty 2 armii lotniczej, wykonały główne uderzenie. Na lewym skrzydle głównego zgrupowania nacierała 2 Armia WP. Na ich spotkanie z rejonu Brna 7 maja ruszyły ku Pradze 6 armia pancerna i 7 armia gwardii (2 Frontu Ukraińskiego) generałów A. Krawczenki i M. Szumiłowa. Od wschodu zaciskały pierścień wojska 4 Frontu Ukraińskiego gen. A. Jeremienki.

Zdobycie Pragi. Wyzwolenie miast Podsudecia

9 maja o godz. 3 nad ranem czołowe oddziały 10 korpusu pancernego 4 armii wkroczyły do Pragi, a w kilka godzin później wojska obu Frontów połączyły się na wschód od miasta i zamknęły pierścień okrażenia wokół zgrupowania Schörnera.

Dowództwo Grupy Armii „Środek”, w warunkach ogólnego rozkładu hitlerowskiej Rzeszy i rozbicia Wehrmachtu jako całości, nie przyjęło bitwy, lecz podjęło próbę ucieczki do Amerykanów. Plany te pokrzyżowały działania pościgowe wojsk radzieckich. Grupa Armii „Środek”, zdeorganizowana, pobita i pozbawiona dowództwa, nie mając żadnych szans kontynuowania oporu, skapitulowała, oddając się w ręce zwycięzców. Już 8 maja Schörner w cywilnym przebraniu ukrył się w górach, a jego sztab został rozbity w marszu przez radzieckie oddziały pancerne podczas ucieczki na zachód.

Wykorzystując powodzenie wojsk głównego zgrupowania uderzeniowego, 7 maja ruszyły do pościgu za wycofującym się przeciwnikiem armie lewego skrzydła Frontu, działające dotychczas na pasywnym odcinku frontu w Sudetach od Zgorzelca do Krnova. Poszczególne związki ścigały przeciwnika wzdłuż dróg i dolin biegnących na południe. Z rejonu Zgorzelca przez Bogatynię na Liberec nacierały dywizje 52 armii, spod Lwówka Śląskiego w kierunku Szklarskiej Poręby działały wojska 31 armii, z rejonu Jaworzyny Śląskiej przez Wałbrzych, Mieroszów uderzyły oddziały 21 armii, natomiast w Kotlinie Kłodzkiej w kierunku Międzylesia i Kudowy-Zdroju atakowały związki 59 armii.

Tocząc potyczki z oddziałami osłonowymi wycofujących się dywizji niemieckiej 17 armii polowej, wojska radzieckie w ciągu trzech dni walk, od 7 do 9 maja, zajęły Sudety i przenieśli działania na terytorium Czechosłowacji.

W tym czasie wyzwolone zostały m.in.: Strzegom (7 maja), Świebodzice, Wałbrzych, Ziębice, Zgorzelec (wszystkie 8 maja), Bogatynia, Dzierżonów, Jelenia Góra, Gryfów, Kamienna Góra, Kłodzko, Kowary, Kudowa-Zdrój, Łądek-Zdrój, Lubań, Lwówek, Nowa Ruda, Świdnica, Ząbkowice Śląskie (wszystkie 9 maja). Miasta te, choć szczęśliwie uniknęły zniszczeń wojennych, w chwili wyzwolenia były wyludnione i zdewastowane.

ZAKOŃCZENIE BITWY O WROCŁAW

Sytuacja w twierdzy Wrocław

Jak już wspomniano, w pierwszej połowie lutego w wyniku pomyślnego zrealizowania zadań pierwszego etapu operacji dolnośląskiej (8-15 lutego) wojska prawego skrzydła i centrum 1 Frontu Ukraińskiego, po rozbiciu oddziałów niemieckich na Nizinie Wrocławskiej, okrążyły stolicę Dolnego Śląska, zamykając w „kotle” garnizon przeciwnika. Nie mogąc wówczas zdobyć silnie umocnionego Wrocławia, wydzielona ze składu Frontu do walk o miasto

6 armia ogólnowojskowa, wzmocniona 294 dywizją piechoty i 77 polowym rejonem umocnionym (ze składu 52 armii) przystąpiła do jego blokady. Podejmowane przez dowództwo Wehrmachtu nieustanne próby odblokowania Wrocławia zakończyły się całkowitym niepowodzeniem.

15 marca 1 Front Ukraiński rozpoczął operację opolską, w wyniku której rozbił siły niemieckie broniące tych obszarów. Tym samym zniszczona została ostatnia realna siła zdolna do niesienia pomocy garnizonowi Wrocławia. Tej gorzkiej prawdy nie chciał jednak zrozumieć dowódca Grupy Armii „Środek” feldmarszałek F. Schörner, któremu podlegało dowództwo twierdzy. W rozkazie z tego okresu Schörner pisał: *Udowodnimy Führerowi, że miasto i twierdza Wrocław będzie walczyła fanatycznie i że spełni swój obowiązek.*

Festung Breslau miała odegrać w planach obronnych kierownictwa politycznego Trzeciej Rzeszy i dowództwa Wehrmachtu pierwszorzędą rolę, tutaj bowiem na linii Odry planowano załamać ofensywę wojsk radzieckich i przejść do przeciwnatarcia. Nawet jeszcze po utracie obszarów Śląska i Ziemi Lubuskiej stratedzy hitlerowscy marzyli o wykonaniu uderzenia na tyły wojsk radzieckich stojących u bram Berlina. Wrocławska twierdza miała być broniona do ostatniego żołnierza i do ostatniego pocisku. Z fanatyzmem rozkaz ten realizowali kolejni komendanci twierdzy: generał major Krause (do 3 lutego), generał major Hans von Ahlfen (do 7 marca), generał piechoty Herman Niehoff oraz gauleiter Dolnego Śląska i komisarz obrony Rzeszy Karl Hanke.

Zewnętrzny pierścień obrony Wrocławia był oddalony o 15-20 km od centrum miasta, miał średnicę około 40 km, a jego długość wynosiła blisko 120 km. Składał się z pierwszej transzei ciągłej i drugiej transzei przerywanej, połączonej z systemem bunkrów i węzłów oporu rozbudowanych w oparciu o wzgórze, wzniesienia i miejscowości. W odległości 2-3 km za tą linią umocnień biegł ciągły rów przeciwczołgowy, wzdłuż którego ciągnęły się forty oraz żelazobetonowe i drewniano-ziemne schrony bojowe.

Drugi okrężny pas obrony (wewnętrzny pierścień obrony) obejmował obszar o średnicy około 14-21 km, a jego długość wynosiła ponad 60 km. Biegł on bezpośrednio na krańcach miasta: od wschodu i północy przez Kamieniec Wrocławski, Wojnów i dalej wzdłuż Widawy do jej ujścia; od zachodu i południa ciągnął się wzdłuż Bystrzycy i dalej przez Leśnicę, Jerzmanowo, Oporów, Bielany Wrocławskie, Żerniki Wrocławskie, Świętą Katarzynę do Siechnic. Widawa, Bystrzyca i Ślęza na wielu odcinkach miały brzegi specjalnie przygotowane do obrony (skarpy) przeciwko czołgom. Kierunki zagrożenia pancernego osłaniał rów przeciwczołgowy i pola minowe o ogólnej długości 15 km. Drogi i linie kolejowe prowadzące do Wrocławia były w wielu miejscach przegrodzone barykadami i zaminowane. Miasto zostało podzielone na sektory obrony. Najsilniej umocniony odcinek wewnętrznego pierścienia obrony biegł wzdłuż Widawy, gdzie ciągnęły się umocnienia typu fortecznego.

Przygotowania do obrony Wrocławia rozpoczęły się na długo wcześniej. Kiedy latem 1944 r. wojska radzieckie wyszły szerokim frontem nad Wisłę

i uchwyciły na jej zachodnim brzegu przyczółki, ogłoszono Wrocław twierdzą i zarządzono totalną mobilizację wszystkich sił dla jej obrony. Rozpoczęto zakrojone na szeroką skalę prace fortyfikacyjne w samym mieście i przyległych obszarach. W składach i piwnicach gromadzono duże zapasy broni, amunicji, żywności i medykamentów. Z miasta wywożono archiwa, dzieła sztuki, cenniejsze zbiory biblioteczne. Z cokołów zniknęły pomniki Bismarcka, Blüchera i królów pruskich.

19 stycznia 1945 r. kierownictwo NSDAP zarządziło powszechną ewakuację ludności Wrocławia, z wyjątkiem mężczyzn zdolnych do służby wojskowej. Na Dworcu Głównym i Świebodzkim rozgrywały się dantejskie sceny, ludzie tratali siebie nawzajem; w rowach przydrożnych na przestrzeni dziesiątków kilometrów leżały ciała zmarzniętych dzieci, starców i kobiet. Podczas trzech tygodni ewakuacji miasto opuściło około 700 tys. mieszkańców. Po jej przerwaniu (z powodu okrążenia miasta) w obrębie twierdzy pozostało jeszcze około 200 tys. ludności cywilnej.

Wysocy dygnitarze NSDAP, którzy podczas panicznej ewakuacji opuścili swe posterunki, po aresztowaniu zostali z rozkazu Hankego rozstrzelani. Takim spotkał także drugiego burmistrza Wrocławia, który na zebraniu rady wojennej wyraził pogląd, że miasto należy poddać i w ten sposób uchronić je przed zniszczeniem, a mieszkańców od zagłady.

Na ponad 60-kilometrowej linii frontu, opasującej wokół miasto, broniło się 8 pułków załogi twierdzy, 15 baterii artylerii oraz znaczne siły korpusnej grupy „Breslau” (4 armia pancerna Grupy Armii „Środek”), którym nie udało się przebić na zachód, a w obawie przed rozbiciem i dostaniem się do niewoli włączone zostały w skład garnizonu twierdzy. Ogółem siły garnizonu niemieckiego we Wrocławiu, wraz z batalionami Volkssturmu i powołanymi pod broń fanatycznymi członkami młodzieżowej organizacji Hitlerjugend, liczyły około 80 tys. żołnierzy. (*R. Majewski w „Bitwie o Wrocław” weryfikuje liczebność załogi twierdzy do 60-65 tys. Natomiast historiografia niemiecka podaje liczebność Festung Breslau na poziomie 45-50 tys., co podkreśla bitność żołnierzy i zdolności dowódcze oficerów – red.*).

W przededniu podjęcia przez 6 armię ogólnowojskową bezpośrednich walk o Wrocław jej ugrupowanie było następujące: od wschodu wzdłuż Widawy blokowały garnizon twierdzy 294 dywizja piechoty i 77 rejon umocniony (*specjalny oddział liczący ponad 2 tys. ludzi, wyposażony w ciężką broń maszynową i działa, powołany do obrony rubieży – red.*), od zachodu i północnego zachodu działał 74 korpus piechoty w składzie 181 i 395 dywizji; na południowym odcinku frontu okrążenia walczyły dywizje 22 korpusu piechoty (218, 273 i 309). W odwodzie dowódcy armii była 74 dywizja piechoty. W końcu marca i w kwietniu 6 armia została wzmocniona trzema dywizjami piechoty, a mianowicie: 112, 135 i 312. Stan liczebny armii wzrósł wówczas do 65 tys. żołnierzy, wobec 50 tys. na początku oblężenia. 6 armia miała 1406 dział i moździerzy, 104 armaty przeciwlotnicze, 61 czołgów i dział pancernych.

Wyzwolenie Wrocławia

Nazajutrz po okrążeniu Wrocławia dowództwo radzieckie wezwało załogę twierdzy do poddania się i złożenia broni. Ultimatum pozostało bez odpowiedzi. Dowództwo twierdzy odrzuciło ostatnią szansę uratowania miasta i jego mieszkańców od zagłady. Dowództwo oblegających wojsk jeszcze kilkakrotnie w ciągu następnych tygodni bezskutecznie wzywało do poddania się i zaprzestania oporu.

Rozpoczęła się jedna z największych bitew drugiej wojny światowej.

Po upływie kolejnego terminu zawieszenia broni 16 lutego wojska 6 armii wznowiły działania. Zajęte zostały Psie Pole i Zakrzów. Po trzech dniach zaciętych walk 19 lutego zdobyto Brochów. W tym też czasie opanowano Jagodno i Ołtaszyn. Oddziały 22 korpusu piechoty zaatakowały twierdzę na froncie długości około 7 km od Oporowa aż po torowiska prowadzące z Brochowa do Dworca Głównego i rozwinęły natarcie wzdłuż ulic Gazowej i Strońskiej w głąb Wrocławia. Zdobywano coraz to nowe ulice i całe dzielnice południowej części miasta. 23 lutego szturmujące oddziały przekroczyły ulicę Przodowników Pracy (*obecnie: al. gen. Józefa Hallera – red.*), opanowały plac Powstańców Śląskich i dotarły do placu Hirszfelda oraz ulic Kwaśnej i Inżynierskiej.

Rozwijające się w tej części Wrocławia natarcie zaskoczyło dowództwo twierdzy, które czyniąc pośpieszne przygotowania do obrony miasta liczyło się raczej z atakiem od strony wschodniej. Dlatego na tym odcinku skoncentrowało większe ilości swych wojsk i artylerii, a mieszkańców Zalesia, Zacisza, Karłowic, Biskupina i Sępolna ewakuowało do innych dzielnic obleganego Wrocławia.

Gdy generał Ahlfen dostrzegł swój błąd, wydał rozkaz natychmiastowej ewakuacji Krzyków. W ciągu 24 godzin cała ludność cywilna musiała opuścić tę dzielnicę Wrocławia. Żandarmeria przeszukiwała dokładnie wszystkie mieszkania, piwnice i strychy. Ulice zaroily się od kobiet, dzieci i starców, którzy, unosząc niewielką część swego dobytku, wśród wybuchów bomb i pocisków przeciskali się przez zabarykadowane ulice. Między uchodźcami tymi znajdowała się również mała grupka wrocławskich Polaków, którym nie powiódł się plan przejścia na stronę radziecką.

Walki uliczne w południowej części miasta osiągnęły swój punkt kulminacyjny w trzeciej dekadzie marca. Ciężkie boje toczono z osobna o każdą ulicę, o każdy dom, piętro, a nawet izbę. Grupy szturmowe wypierały Niemców z domów, przekształconych w silne punkty oporu, granatami, ogniem artylerii, miotaczami płomieni i ładunkami materiałów wybuchowych. Walki prowadzono niejednokrotnie w piwnicach płonących kamienic. Po obu stronach były setki zabitych i rannych.

W tym czasie na odcinku zachodnim i północno-zachodnim, gdzie nacierają dywizje 74 korpusu piechoty, walki toczyły się wzdłuż zachodniego krańca

Pilczyc, Kuźnik, Nowego Dworu i Muchoboru Małego. Na wschodnim i północno-wschodnim odcinku, który biegł wzdłuż Widawy, wojska radzieckie, nie mając dostatecznych sił do kontynuowania natarcia, prowadziły aktywne działania obronne, wiążąc oddziały przeciwnika broniące się w tym najbardziej ufortyfikowanym sektorze obrony Wrocławia. Front pozostał tu bez zmian aż do dnia kapitulacji Wrocławia.

Do końca marca okrążony garnizon utrzymywał łączność lotniczą z obszarami pozostającymi jeszcze w rękach niemieckich. Do tego bowiem czasu czynne było na Gądowie Małym ostatnie lotnisko w obrębie twierdzy. Przez nie dostarczano okrążonym wojskom amunicję, sprzęt bojowy, paliwo i żywność oraz ewakuowano rannych żołnierzy. Znajdowało się ono zaledwie w odległości 1 km od linii frontu. Silny ostrzał radzieckiej artylerii zmuszał eskadry lotnictwa transportowego do odbywania lotów jedynie nocą. Specjalne oddziały saperów nieprzerwanie niwelowały powierzchnię lądowiska, zasypując leje po bombach i pociskach ciężkiej artylerii. W okresie oblężenia drogą powietrzną dostarczono do Wrocławia 460 t zaopatrzenia, zwłaszcza amunicji i leków.

W obliczu katastrofalnej sytuacji na wszystkich frontach oraz zbliżającej się nieuchronnie klęski Trzeciej Rzeszy uporczywa obrona Wrocławia była aktem pozbawionym wszelkiego sensu. Zdawała sobie dobrze z tego sprawę większość garnizonu. Podtrzymywanie ducha walki w takich warunkach było możliwe jedynie przy zastosowaniu jak najbardziej bezwzględnego i krwawego terroru ze strony dowództwa twierdzy i władz NSDAP. Przy wszystkich jednostkach wojskowych ustanowiono sądy doraźne, które rozpatrywały przede wszystkim mnożące się coraz bardziej wypadki dezercji, jak również sprawy niewykonania rozkazów, rabowania mienia i tchórzostwa. Krwawemu terrorowi została poddana także ludność cywilna; wystarczyło najmniejsze podejrzenie, ażeby stanąć przed sądem specjalnym, który z reguły ferował kary śmierci.

Dowództwo twierdzy, a zwłaszcza gen. Niehoff, spełniając posłusznie pozbawione sensu operacyjnego rozkazy marszałka Schörnera, które nakazywały obronę Festung Breslau „do ostatniej kropli krwi”, wydało na miasto tragiczny wyrok zniszczenia. Ciężkie walki uliczne oraz spadające na Wrocław bomby i pociski najcięższej artylerii czyniły wiele szkód w zabudowie miasta. Ale zagładę miastu przyniosło fanatyczne dowództwo twierdzy, wydając okrutny rozkaz planowego wyburzania całych ulic i dzielnic. Ta wysoce niehumanitarna i bezsensowna akcja miała rzekomo powstrzymać szturmujące oddziały radzieckie, przebijające się niepowstrzymanie do centrum miasta.

W drugiej połowie marca generał Niehoff, nie czując się dość bezpiecznie w schronie pod Wzgórzem Partyzantów, przeniósł swój sztab do mocnych piwnic Biblioteki Uniwersyteckiej na Wyspie Piaskowej. W celu dodatkowego zabezpieczenia stropów podziemi przed bombami radzieckimi rozkazał zburzyć gmach. Zwały gruzu miały stanowić dodatkową osłonę dla piwnic. Wobec szczupłości zapasów dynamitu w twierdzy od zamiaru tego hitlerowcy musieli ostatecznie jednak odstąpić.

Siedzibą gauleitera Hankego były luksusowo urządzone podziemia przy Nowym Targu. Tu, wśród zrabowanych z prywatnych mieszkań stylowych mebli i drogocennych obrazów, wydawał on wystawne uczty, które miały podnieść morale wyższych oficerów dowództwa twierdzy i dygnitarzy NSDAP. Podobne hulanki organizowano na niższych szczeblach. Przykład idący z góry oraz beznadziejność położenia przyczyniały się do ogólnego rozprężenia.

Bezwzględny terror dowództwa wojskowego i władz politycznych oraz prowadzona na ich rozkaz zbrodnicza akcja niszczenia miasta spotykały się ze wzrastającym oburzeniem ludności cywilnej. W swej kronice oblężenia Wrocławia niemiecki proboszcz parafii św. Maurycego ksiądz Paul Peikert pisał m.in.: *Aby położyć kres spustoszeniu, należałoby sobie życzyć, by Rosjanie zdobyli Wrocław, co jest gorącym pragnieniem wszystkich mieszkańców, wyjąwszy kilku bonzów partyjnych. Im dłuższe bowiem oblężenie, tym większe zniszczenia od własnych oddziałów.*

Od pierwszych dni oblężenia w mieście działała tajna organizacja ruchu oporu pod nazwą Antyfaszystowski Ruch Wolności, zorganizowana przez członków zdelegalizowanej Komunistycznej Partii Niemiec. Prowadziła ona przede wszystkim propagandę antyhitlerowską wśród ludności cywilnej. Środkami oddziaływania były ulotki, odezwy oraz gazeta „Bojownik Wolności”. Wychodziły one z dobrze zakonspirowanej drukarni, której Gestapo, mimo wściekłych poszukiwań, nie potrafiło wykryć aż do kapitulacji. W odezwie, z którą na początku lutego zwróciła się organizacja niemieckich antyfaszystów do mieszkańców Wrocławia, czytamy: *Armia Czerwona stoi u bram naszego miasta. Uwolni ona nas od zniechęcającego jarzma nazistowskiego. Nie bójcie się żołnierzy Armii Czerwonej. Jej walka nie jest skierowana przeciwko narodowi niemieckiemu, lecz przeciwko zbrodniarzom wojennym nazistowskiej partii. Nie dajcie wiary temu, co kłamliwie podają Wam naziści w odezwach, prasie i radiu.*

1 kwietnia w godzinach rannych po długotrwałym lotniczo-artyleryjskim przygotowaniu ataku, w którym brało udział lotnictwo bombowe i artyleria wielkiej mocy, dywizje 74 korpusu piechoty 6 armii pod osłoną dymów maskujących wykonały kolejne uderzenie od strony Kuźnik i Nowego Dworu, tym razem na zachodni odcinek frontu okrążenia, gdzie znajdowało się ostatnie czynne lotnisko na Gądowie Małym oraz ważne zakłady zbrojeniowe (późniejsze PAFAWAG, DOLMEL i ARCHIMEDES). Walki na tym odcinku miały jeszcze bardziej zacięty i krwawy charakter. W rejonie Kuźnik i Nowego Dworu obrona została przełamana. Nie pomogły przerzucone drogą powietrzną z głębi Niemiec specjalne bataliony spadochronowe, które z determinacją broniły lotniska.

Już pierwsze dni natarcia przyniosły znaczne sukcesy. Linia frontu została przesunięta o dalsze 3 km w głąb twierdzy. Szczególne znaczenie miało zdobycie lotniska na Gądowie Małym. Odtąd samoloty ze znakiem czarnego krzyża nie mogły już lądować w mieście ani z niego startować. Zaopatrywanie garnizonu odbywało się teraz tylko drogą zrzutów.

8 kwietnia Hitler wysłał na ręce dowódcy twierdzy gen. Niehoffa specjalny rozkaz, w którym pisał m.in.: *Bohaterska walka oblężonych we Wrocławiu (...) stanowi przykład i wzór do naśladowania dla całego narodu niemieckiego.* W rozkazie tym Hitler jednocześnie kategorycznie nakazywał bronić twierdzy do ostatniego żołnierza, do ostatniego pocisku. Warto chyba w tym miejscu przytoczyć słowa znanego generała pruskiego i teoretyka wojskowego Clausewitza, który powiedział kiedyś: *Istnieje granica, po przekroczeniu której dalszy opór może być uznany tylko za rozpaczliwą głupotę.* W przypadku Wrocławia była to nie tylko głupota, była to okrutna zbrodnia dokonana z całym rozmysłem i premedytacją przez hitlerowców na własnym narodzie.

Wojska radzieckie, wybijając wroga z jego umocnień, parły w głąb śródmieścia, zdobywając coraz to nowe dzielnice. Ciężkie walki toczono na terenie zakładów zbrojeniowych, o kompleks gmachów zakładu głuchoniemych, Park Zachodni, rzeźnię miejską, Park Dębowy, okolicę stacji Wrocław-Popowice, która kilkakrotnie przechodziła z rąk do rąk, o dzielnicę Kozanów oraz na placu Strzegomskim. Oddziały i grupy szturmowe, wgrzając się metr po metrze w umocnienia twierdzy, posunęły się około 6 km w głąb miasta i w przededniu kapitulacji znajdowały się w odległości 1300 metrów od Rynku.

W dniu 1 maja dotarły do miasta drogą radiową informacje o samobójstwie Hitlera i przejęciu władzy przez admirała Dönitza. Kanclerz Rzeszy, doceniając ślepe oddanie gauleitera Hankego, mianował go w swoim testamencie politycznym z 29 kwietnia szefem policji i naczelnym dowódcą SS na miejsce zdegradowanego Himmlera.

W końcowej fazie bitwy o Wrocław wzięła aktywny udział 80-osobowa grupa antyfaszystów niemieckich. Oddział ten został zorganizowany z inicjatywy Narodowego Komitetu Wolne Niemcy. Dowódcą jego został mianowany porucznik Horst Viedt. Po przeszkoleniu w krakowskiej szkole frontowej Armii Radzieckiej oddział antyfaszystów niemieckich został przerzucony z Krakowa do Oleśnicy, aby u boku oddziałów radzieckich wziąć udział w ostatniej fazie bitwy o miasto. 3 maja antyfaszyści niemieccy zajęli pozycje wyjściowe na zachodnich krańcach Wrocławia w rejonie Żernik. W dniu 5 maja zostali samochodami przewiezieni na pierwszą linię frontu przy zbiegu ulic Głogowskiej i Legnickiej. Krótco po północy z 5 na 6 maja oddział, podzielony na trzy samodzielnie działające plutony, dowodzone przez Pilza, Feltena i Stiegelmeiera, ruszył na pozycje hitlerowców. Najcięższe walki stoczył trzeci pluton w rejonie Dworca Świebodzkiego. Zginęło wielu antyfaszystowskich żołnierzy niemieckich, wśród nich poległ śmiertelnie trafiony serią z pistoletu maszynowego porucznik Horst Viedt i robotnik rolny podporucznik Josef Wagner.

W dniu 6 maja, kiedy nieubłagana klęska zawisła nad zburzonym miastem, dowództwo twierdzy za zgodą sztabu 17 armii polowej, której bezpośrednio podlegało, zdecydowało się wreszcie na kapitulację. W niedzielę o godzinie 9 rano załoga twierdzy zaprzestała stawiania oporu. W godzinach przedpołudniowych tego dnia generał Hermann Niehoff wysłał swych parlamentarzysty,

a po południu osobiście udał się na stanowisko dowodzenia 22 korpusu piechoty, mieszczące się w willi „Colonia” przy ulicy Mariana Rapackiego na Krzyżkach, gdzie w godzinach wieczornych 6 maja 1945 r. w obecności generała Władimira Głuzdowskiego i szefa sztabu armii generała Fiodora Kuliszewa podpisał akt bezwarunkowej kapitulacji. Późnym wieczorem oddziały radzieckie wkroczyły do miasta. Przez całą noc i cały dzień następny rozbrajano Niemców. Długie kolumny jeńców niemieckich pod eskortą żołnierzy radzieckich opuszczały Wrocław.

7 maja Radzieckie Biuro Informacyjne doniosło o zdobyciu twierdzy Wrocław, a Moskwa salutowała na cześć zwycięzców 24 salwami armatnimi z 224 dział. Jeden z ostatnich aktów agonii faszystowskich Niemiec zakończył się.

Miasto i jego mieszkańcy oraz załoga twierdzy zapłacili ogromną cenę za bezmyślność i fanatyzm nazistów spod znaku swastyki. Miasto liczące ponad 800 tys. mieszkańców leżało w gruzach. 21 600 domów, spośród 30 000, starto z powierzchni ziemi, całe dzielnice przestały istnieć. Ulice, place, skwery zalegało 18 milionów m³ gruzu; ponad 70% wszystkich zabudowań i urządzeń miasta uległo zniszczeniu. Najbardziej ucierpiały dzielnice południowe i zachodnie, gdzie zniszczenia sięgały 90%. Przemysł wrocławski uległ zniszczeniu w 64%, sieć tramwajowa w 80%, a sieć elektryczna w 100%. Niepowetowane straty poniosła kultura i nauka. Hitlerowcy bestialsko spalili i zburzyli najcenniejsze zabytki miasta, m.in.: zameczek Webskich, kościoły św. Piotra Kanizjusza, Marcina Lutra, św. Pawła, św. Jadwigi i Marii Luizy, klasztor Dobrego Pasterza, gmach Archiwum Państwowego, Muzeum Śląskich Starożytności, pałac Hatzfeldów. Około 170 tys. ludności cywilnej zginęło w czasie ewakuacji i podczas oblężenia. Poległo ponad 6 tys. żołnierzy i oficerów niemieckich (nie licząc zmarłych na skutek odniesionych ran), a około 24 tys. odniosło rany. W ostatnich dniach oblężenia ginęło dziennie około 1000 osób. Do niewoli wzięto 1135 oficerów, 43 726 podoficerów i szeregowców na czele z komendantem twierdzy i jego sztabem. Gauleiter Hanke, w obawie przed karą za popełnione zbrodnie, w przebraniu umknął z twierdzy w niedzielę rano 6 maja na pokładzie małego samolotu zwiadowczego. Dalsze losy tego czołowego zbrodniarza wojennego nie są znane. Inni wysocy funkcjonariusze NSDAP, nie mogąc zbiec z miasta, popełnili samobójstwo. Podczas rozbrajania hitlerowców wzięto m.in.: 7 tys. pojazdów, ponad 50 tys. karabinów i pistoletów maszynowych, 416 dział i moździerzy, 4869 karabinów maszynowych, 40 czołgów i dział szturmowych, dwa pociągi pancerne.

Również straty radzieckie były bolesne. W walce poległo ponad 7 tys. żołnierzy i 736 oficerów, w tym bohaterowie Związku Radzieckiego: gen. mjr Iwan Połbin, mjr Jakow Czapiczew, lejtn. Josif Bumagin, st. sierż. gwardii Zachar Łuszczenia i st. szer. Aleksiej Sirotin. Gen. Połbin, dowódca 6 korpusu lotnictwa bombowego gwardii 2 armii lotniczej został dwukrotnym Bohaterem Związku Radzieckiego. Poległ 11 lutego w walkach nad Wrocławiem, trafiony

pociskiem artylerii przeciwlotniczej. Mjr Czapiczew, poeta i oficer polityczny, za męstwo i odwagę wykazane w walkach o miasto został pośmiertnie odznaczony Złotą Gwiazdą Bohatera. Lejtn. Bumagin był dowódcą plutonu ciężkich karabinów maszynowych w 396 pułku piechoty 135 dywizji. W walkach ulicznych powtórzył nieśmiertelny czyn A. Matrosowa, zasłaniając własnym ciałem wylot lufy nieprzyjacielskiego karabinu maszynowego u zbiegu ulic Zachodniej i Poznańskiej, za co pośmiertnie otrzymał tytuł Bohatera Związku Radzieckiego. St. sierż. Łuszczenia był dowódcą plutonu zwiadowczego w 43 pułku artylerii 15 dywizji piechoty gwardii (5 armia gwardii). Wsławił się w walkach na przedpolu miasta, zaszczytny tytuł bohatera otrzymał pośmiertnie. Także na przedpolu Wrocławia poległ bohaterską śmiercią st. szer. Sirotin. Był on celowniczym armaty w 375 pułku artylerii 181 dywizji piechoty. Złotą Gwiazdę Bohatera Związku Radzieckiego otrzymał pośmiertnie. W walkach na ulicach Wrocławia wsławił się ponadto lejtn. Wiktor Żudro, najmłodszy oficer 80 pułku czołgów. Poległ w walkach o Park Dębowy, który parokrotnie przechodził z rąk do rąk.

Prochy żołnierzy radzieckich poległych w walkach o Wrocław spoczywają na cmentarzach wojennych na Krzykach i na Skowroniej Górze.

Przed 40 laty w pierwszym dniu wolności Wrocław był miastem martwym. Niewiele miast Europy spotkała równie tragiczna katastrofa. Wrocław uległ największym po Warszawie zniszczeniom wojennym ze wszystkich dużych miast Polski.

W granicach państwa polskiego Wrocław znalazł się podobnie jak cały Dolny Śląsk oraz pozostałe Ziemie Odzyskane na mocy Układów Poczdamskich z 1945 r. Przyznanie Polsce jej historycznych ziem nad Odrą, Nysą Łużycką i Bałtykiem było ceną płaconą przez hitlerowskie Niemcy za napaść w 1939 r., za narzuconą światu wojnę, za zbrodnie i okrucieństwa popełnione na narodzie polskim i innych narodach Europy.

9 maja 1945 r. na pośpiesznie uporządkowanym lotnisku na Pilczycach odbyła się pierwsza w wolnym Wrocławiu defilada wyzwolicieli stolicy Dolnego Śląska, walecznych radzieckich żołnierzy 6 armii. Zaś 26 maja po placu Wolności przeszła defilada wojskowa oddziałów polskich powracających z frontu. Wrocławianie uroczyście powitali pułki 10 Sudeckiej Dywizji Piechoty, które po zwycięskich walkach powracały do kraju na zasłużony odpoczynek. Dywizja wcielona została do służby w Śląskim Okręgu Wojskowym.

Wrocław i całe piastowskie ziemie nad Odrą i Nysą Łużycką po wiekach powróciły do Polski, by złączyć się z Macierzą.

Źródło: Bolesław Dolata: Wyzwolenie Dolnego Śląska w 1945 roku. Wyd. OSSOLINEUM, Wrocław 1985, s. 15-166).

1 FRONT UKRAIŃSKI

SKŁAD ORGANIZACYJNY W 1945 ROKU

Dowództwo i sztab 1 Frontu

dowódca	marsz. ZSRR Iwan Koniew
członkowie rady wojennej	gen. lejtn. Nikifor Kalczenko
	gen. lejtn. Konstantin Krajniukow
szef sztabu	gen. armii Wasilij Sokołowski
	gen. armii Iwan Pietrow (od 9 IV 1945)
dowódca artylerii	gen. lejtn, art. Nikołaj Siemionow
	gen. płk art. Siergiej Wariencow (od 25 IV 1945)
dowódca wojsk pancernych i zmech.	gen. płk wojsk panc. Nikołaj Nowikow
szef wojsk łączności	gen. lejtn. wojsk łączn. Iwan Bułyczew
szef wojsk inżynieryjnych	gen. lejtn. wojsk inż. Iwan Galicki
szef tyłów (kwatremistrz)	gen. lejtn. Nikołaj Anisimow
szef zarządu politycznego	gen. mjr F. Jaszeczkin
szef zarządu operacyjnego sztabu	gen. mjr W. Kostylew
szef zarządu rozpoznawczego sztabu	gen. mjr I. Lenczik

Podległe związki

2 Armia Wojska Polskiego

dowódca	gen. dyw. Karol Świerczewski
zastępca dowódcy	gen. bryg. Józef Sankowski
zastępca dowódcy ds. polityczno-wych.	ppłk Edmund Pszczółkowski
szef sztabu	płk Adam Daszkiewicz
dowódca artylerii	gen. bryg. Jan Pyrski
dowódca wojsk pancernych i zmech.	gen. bryg. Jan Mierzycan
szef wojsk inżynieryjnych	płk Jan Haber
kwatremistrz	płk Bazyli Jewtiejew

5 Saska Dywizja Piechoty	gen. bryg. Aleksander Waszkiewicz (do 24 IV 1945)
	płk Stanisław Kubsza
7 Łużycka Dywizja Piechoty	płk Mikołaj Prus-Więckowski
8 Drezdeńska Dywizja Piechoty im. B. Głowackiego	płk Józef Grażewicz
9 Drezdeńska Dywizja Piechoty	płk Aleksander Łaski
	płk Witold Popko (od 29 IV 1945)
10 Sudecka Dywizja Piechoty	płk Andrzej Czartoryski
	płk Aleksander Struc (od 16 IV 1945)
3 Łużycka Dywizja Artylerii Przeciwlotniczej	płk Jan Kurenkow
16 Dnowsko-Łużycka Brygada Pancerna	płk Michał Kudriawcew
	ppłk Michał Ławzin (od 27 IV 1945)
9 Drezdeńska Brygada Artylerii Przeciwpancernej	płk Teodor Skugarewski
14 Sudecka Brygada Artylerii Przeciwpancernej	płk Borys Charkiewicz

2 armia lotnicza

dowódca	gen płk lotn. Stepan Krasowski
zastępca dowódcy ds. polityczno-wych.	gen. mjr lotn. Siergiej Romazanow
szef sztabu	gen. mjr lotn. Aleksandr Pronin
1 korpus lotnictwa szturmowego gwardii	gen. lejtn. lotn. Wasilij Riazanow
8 dywizja lotnictwa szturmowego gwardii	płk Władimir Szundrikow płk Siemion Donczenko (od 4 II 1945)
9 dywizja lotnictwa szturmowego gwardii	gen. mjr lotn. Filon Agalcow
12 dywizja lotnictwa myśliwskiego gwardii	gen. mjr lotn. Konstantin Baranczuk
2 korpus lotnictwa szturmowego gwardii	gen. mjr lotn. Sidor Slusariew
5 dywizja lotnictwa szturmowego gwardii	płk Leonid Kolomiejcew
6 dywizja lotnictwa szturmowego gwardii	gen. mjr lotn. Paweł Mironienko
11 dywizja lotnictwa myśliwskiego gwardii	gen. mjr lotn. Aleksandr Osadcziej
3 korpus lotnictwa szturmowego	gen. mjr lotn. Michaił Gorłaczenko
307 dywizja lotnictwa szturmowego	płk Aleksandr Kożemiakin
308 dywizja lotnictwa szturmowego	płk Leonid Czumaczenko
181 dywizja lotnictwa myśliwskiego	gen. mjr lotn. Aleksandr Diemidow
2 korpus lotnictwa myśliwskiego	gen. lejtn. lotn. Aleksiej Błagowieszczenski
7 dywizja lotnictwa myśliwskiego gwardii	ppłk Gieorgij Łobow
322 dywizja lotnictwa myśliwskiego	ppłk Aleksandr Siemionow
5 korpus lotnictwa myśliwskiego	płk Michaił Maczin
8 dywizja lotnictwa myśliwskiego gwardii	płk Wiktor Dawidkow
256 dywizja lotnictwa myśliwskiego	płk Mitrofan Noga
6 korpus lotnictwa myśliwskiego gwardii	gen. mjr lotn. A. Utin
9 dywizja lotnictwa myśliwskiego gwardii	płk Aleksandr Pokryszkin
22 dywizja lotnictwa myśliwskiego gwardii	ppłk Leonid Goriegład
23 dywizja lotnictwa myśliwskiego gwardii	płk Paweł Kriukow
4 korpus lotnictwa bombowego	gen. mjr lotn. Piotr Archangielski
202 dywizja lotnictwa bombowego	płk Władimir Aleksandrowicz
219 dywizja lotnictwa bombowego	płk Piotr Anisimow
6 korpus lotnictwa bombowego gwardii	gen. mjr lotn. Iwan Połbin (poległ nad Wrocławiem 11 II 1945)
1 dywizja lotnictwa bombowego gwardii	płk Fiodor Dobysz
8 dywizja lotnictwa bombowego gwardii	płk Gurij Gribakin
208 samodzielna lekka dywizja lotnictwa bombowego	płk Leonid Juziejew

3 armia gwardii

dowódca	gen. płk Wasilij Gordow
członkowie rady wojennej	gen. mjr Iwan Kolesniczenko gen. mjr Afanasij Łopatienko gen. lejtn. Stiepan Lubranski
szef sztabu	płk Nikołaj Zielinski
21 korpus armijny	gen. mjr A. Jamanow
76 korpus armijny	gen. lejtn. M. Głuchow
120 korpus armijny	gen. mjr Fiodor Daniłowski
58 dywizja piechoty	płk Aleksandr Szykita

106 dywizja piechoty	gen. mjr Jemielian Wasilenko
127 dywizja piechoty	gen. mjr Siemion Mładiencew płk Nikołaj Krasowski (od I IV 1945)
149 dywizja piechoty	gen. mjr Andriej Orłow
197 dywizja piechoty	gen. mjr Fiodor Daniłowski
253 dywizja piechoty	płk Jefim Epin
287 dywizja piechoty	gen. mjr Josif Pankratow
329 dywizja piechoty	płk Fiodor Abaszew
389 dywizja piechoty	gen. rnjr Leonid Kołobow

Uwaga: Podporządkowanie dywizji korpusom często się zmieniało, dlatego tu i dalej dywizje podaje się łącznie, bez uwzględnienia podporządkowania.

3 armia pancerna gwardii

dowódca	gen. płk wojsk panc. Paweł Rybałko (od II 1945 marszałek wojsk pancernych)
zastępca dowódcy	gen. mjr wojsk panc. Wasilij Mitrofanow
członek rady wojennej	gen. lejtn. wojsk panc. Siemion Mielnikow
szef sztabu	gen. mjr wojsk panc. Dmitrij Bachmietjew

6 korpus pancerny gwardii	gen. mjr Wasilij Nowikow
51 brygada pancerna gwardii	płk Dmitrij Suchowarow
52 brygada pancerna gwardii	płk Ludwik Kurist
53 brygada pancerna gwardii	płk Wasilij Archipow
22 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk Hamzia Bogdanow
7 korpus pancerny gwardii	gen. mjr wojsk panc. Siergiej Iwanow
54 brygada pancerna gwardii	płk Iwan Czugunow
55 brygada pancerna gwardii	płk Dawid Dragunski
56 brygada pancerna gwardii	płk Zachar Slusarenko
23 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk Aleksandr Gołowaczow (poległ pod Lubaniem 6 III 1945)
9 korpus zmechanizowany	gen. lejtn. wojsk panc. Iwan Suchow
69 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk Siergiej Litwinow
70 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk Iwan Iwanow
71 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk Aleksandr Kołczew
91 brygada pancerna	płk Wiktor Tutyszkin
16 samodzielna brygada artylerii pancernej	płk Piotr Popow

4 armia pancerna (od 17 III 1945 gwardyjska)

dowódca	gen. płk Dmitrij Leluszenko
członek rady wojennej	gen. mjr wojsk panc. Wasilij Gulajew
szef sztabu	gen. mjr Karl Upman

5 korpus zmechanizowany gwardii (do III 1945 w składzie 4 Frontu Ukraińskiego)	gen. mjr wojsk panc. Iwan Jermakow
10 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk W. Busłajew
11 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk F. Brikow (do III 1945)
	płk I. Noskow
12 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk G. Borisenko

24 brygada pancerna gwardii	płk W. Riazancew
6 korpus zmechanizowany gwardii	płk Wasyl Orłow (zginął pod Białą 18 III 1945) płk Wasyl Korecki (od III 1945) płk S. Puszkariw (od V 1945)
16 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk W. Rywż
17 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	ppłk Leonid Czuriłow
35 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	(brak danych)
49 brygada piechoty zmotoryzowanej	płk P. Turkin
10 korpus pancerny gwardii	płk Nił Czuprow (poległ nad Nysą Kłodzką 17 III 1945) gen. mjr wojsk panc. Jewtichij Biełow
61 brygada pancerna gwardii	płk Wasyl Zajcew
62 brygada pancerna gwardii	płk Iwan Proszyn
63 brygada pancerna gwardii	płk Michaił Fomiczew
29 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk A. Jefimow
93 samodzielna brygada pancerna	rnjr A. Diemientjew
22 samodzielna brygada artylerii pancernej	ppłk Wasyl Prichodźko (poległ nad Bobrem w II 1945) ppłk Nikołaj Korniuszkin

5 armia gwardii

dowódca	gen. płk Aleksiej Żadow
członkowie rady wojennej	gen. mjr Abram Kriwulin gen. mjr Piotr Suchariw
szef sztabu	gen. mjr Nikołaj Lamin
32 korpus armijny gwardii	gen. lejtn. Aleksandr Rodimcew
33 korpus armijny gwardii	gen lejtn. N. Lebiedienko
34 korpus armijny gwardii	gen. mjr Gleb Bakłanow
9 dywizja powietrzno-desantowa gwardii	płk Jefim Gołub
13 dywizja piechoty gwardii	płk Władimir Komarow
14 dywizja piechoty gwardii	gen. mjr Wikientij Skryganow (poległ pod Oławą w I 1945) płk I. Taraniuk płk Paweł Sikorski (od 20 III 1945)
15 dywizja piechoty gwardii	gen. mjr Piotr Czirkow
58 dywizja piechoty gwardii	gen. mjr Władimir Rusakow
78 dywizja piechoty gwardii	gen. rnjr A. Motow (do II 1945) gen. mjr Zachar Trofimow
95 dywizja piechoty gwardii	gen. mjr Andriej Olejnikow
97 dywizja piechoty gwardii	płk Anton Garan
118 dywizja piechoty gwardii	gen. mjr Michaił Suchanow

6 armia ogólnowojskowa

dowódca	gen. lejtn. Władimir Głuzdowski
członkowie rady wojennej	gen. mjr lotn. Wasilij Kłokow płk Piotr Tarpan
szef sztabu	gen. mjr Fiodor Kuliszew

22 korpus armijny	gen. mjr Fiodor Zacharow
74 korpus armijny	gen. mjr Aleksandr Worozyszczew
181 dywizja piechoty	płk Paweł Morozow
218 dywizja piechoty	płk Piotr Jaroszenko
273 dywizja piechoty	płk Dmitrij Sinkin
309 dywizja piechoty	płk Borys Lew
359 dywizja piechoty	płk Piotr Kosołapow

13 armia ogólnowojskowa

dowódca	gen. płk Nikołaj Puchow
członkowie rady wojennej	gen. mjr Mark Kozłow
	płk Nikołaj Czernyszew
szef sztabu	gen. lejtn. Herman Małandin

24 korpus armijny	gen. mjr Dmitrij Onuprienko
27 korpus armijny	gen. mjr Filip Czerokmanow
102 korpus armijny	gen. mjr Iwan Puzikow
6 dywizja piechoty gwardii	płk Gieorgij Iwanow
112 dywizja piechoty	płk Dmitrij Żukow
117 dywizja piechoty	gen. mjr E. Koberidze
121 dywizja piechoty	płk Daniil Busztruk
147 dywizja piechoty	płk Grigorij Dudnik
	płk I. Gierasimow
172 dywizja piechoty	gen. mjr Anatolij Krasnow
280 dywizja piechoty	gen. mjr Jefim Laszczenko
350 dywizja piechoty	gen. mjr Grigorij Wiechin
395 dywizja piechoty	płk Aleksiej Korusiewicz
	płk F. Afanasjew

21 armia ogólnowojskowa

dowódca	gen. płk Dmitrij Gusiew
członkowie rady wojennej	gen. lejtn. Wasilij Mżawanadze
	płk Jewdokin Malcew
szef sztabu	gen. lejtn. Grigorij Buchowiec

55 korpus armijny	gen. lejtn. Jurij Nowosielski
(do I 1945 w 6 armii ogólnowojskowej)	gen. mjr W. Trubaczew
117 korpus armijny	gen. mjr Aleksandr Naumow
118 korpus armijny	gen. mjr Ilja Jastriebow
72 dywizja piechoty	gen. mjr Iwan Goworow
120 dywizja piechoty	płk Wasilij Zinowjew
125 dywizja piechoty	płk Jefrem Dołgow
128 dywizja piechoty	płk Paweł Muraszew
225 dywizja piechoty	płk. Wasilij Orłow
	płk Aleksandr Pypyriew
229 dywizja piechoty	płk Nikołaj Łysenko
282 dywizja piechoty	płk Nikołaj Suchariew
285 dywizja piechoty	gen. mjr Wasilij Zajączkowski
291 dywizja piechoty	

31 armia ogólnowojskowa (do V 1945 w 3 Froncie Białoruskim)

dowódca	gen. lejtn. Paweł Szafranow
członkowie rady wojennej	gen. mjr D. Karpieńkow gen. mjr P. Łachtarin
szef sztabu	gen. mjr Michaił Szczedrin
36 korpus armijny	gen. mjr Konstantin Prowałow
44 korpus armijny	gen. mjr Michaił Klesznin
71 korpus armijny	gen. mjr Siergiej Kniażkow
54 dywizja piechoty	płk Gawriił Bułanow
62 dywizja piechoty	płk Siemion Lewin
88 dywizja piechoty	gen. rnjr Nikita Samochwałow
173 dywizja piechoty	płk Wasilij Katuszyn
174 dywizja piechoty	płk Nikita Diemin
176 dywizja piechoty	gen. mjr Wasilij Zołotariew
220 dywizja piechoty	płk Piotr Chaustowicz
331 dywizja piechoty	gen. rnjr Fiodor Bieriestow
352 dywizja piechoty	gen. mjr Rachim Maksutow

52 armia ogólnowojskowa

dowódca	gen. płk Konstantin Korotiejew
członkowie rady wojennej	gen. mjr Aleksandr Bobrow gen. mjr Iwan Kabiczkin
szef sztabu	gen. mjr Aleksandr Kołominow
48 korpus armijny	gen. mjr Zinowij Rogoznyj
73 korpus armijny	gen. mjr Sarkis Martirosian
78 korpus armijny	gen. lejtn. A. Akimow
31 dywizja piechoty	płk Iwan Chilczewski
50 dywizja piechoty	gen. mjr S. Putejko
111 dywizja piechoty	gen. mjr Jurij Sokołow
116 dywizja piechoty	gen. mjr Wasilij Smirnow
213 dywizja piechoty	gen. mjr Iwan Busłajew
214 dywizja piechoty	gen. mjr Grigorij Żukow
254 dywizja piechoty	płk Piotr Żywaliew
294 dywizja piechoty	
(od IV 1945 w 6 armii ogólnowojskowej)	płk Grigorij Korolenko
373 dywizja piechoty	gen. mjr Kuźma Sazonow

59 armia ogólnowojskowa

dowódca	gen. płk Iwan Korownikow
członkowie rady wojennej	gen. mjr Piotr Lebiediew gen. mjr Jakow Polakow
szef sztabu	gen. mjr Nikołaj Kowalczuk
43 korpus armijny	gen. mjr Anatolij Andriejew
93 korpus armijny (w armii od V 1945)	gen. mjr Jakow Szaraburko

115 korpus armijny	gen. mjr Siergiej Kozaczok
13 dywizja piechoty	gen. mjr Siergiej Aleksandrow
80 dywizja piechoty	płk Dmitrij Kuzmin
98 dywizja piechoty	płk Nikołaj Nikanorow
239 dywizja piechoty	gen. mjr Władimir Potapienko
245 dywizja piechoty	gen. mjr Władimir Rodionow
286 dywizja piechoty	gen. mjr Michaił Griszyn
314 dywizja piechoty	płk Piotr Jefimienko
391 dywizja piechoty	płk Anton Timoszenko
92 samodzielna dywizja piechoty	płk Matwiej Winogradow

60 armia ogólnowojskowa (w IV 1945 weszła w skład 4 Frontu Ukraińskiego)

dowódca	gen. płk Paweł Kuroczkin
członkowie rady wojennej	gen. mjr Wasilij Olenin
	gen. mjr Wasilij Rodionow
szef sztabu	gen. mjr Afanasij Gonczarow

15 korpus armijny	gen. mjr Piotr Tertysznij
28 korpus armijny	gen. mjr Michaił Ozimin
106 korpus armijny	gen. mjr Paweł Iljinych
9 dywizja piechoty	gen. mjr Piotr Mielalnikow
100 dywizja piechoty	gen. mjr Fiodor Krasawin
107 dywizja piechoty	płk Wasilij Pietrenko
148 dywizja piechoty	płk Michaił Golcow
246 dywizja piechoty	płk Dmitrij Kazarinow
302 dywizja piechoty	płk Aleksandr Klimienko
304 dywizja piechoty	płk Chajrbek Zamanow
322 dywizja piechoty	gen. mjr Piotr Zubow
336 samodzielna dywizja piechoty	gen. mjr Michaił Borisow

I samodzielny korpus kawalerii gwardii

dowódca	gen. lejtn. Wiktor Baranow
1 dywizja kawalerii gwardii	płk Piotr Waszurin
	płk Filip Blinow (od 20 III 1945)
2 dywizja kawalerii gwardii	gen. mjr Hadzi Mamsurow
7 dywizja kawalerii gwardii	płk Iwan Borszczew

I Drezdeński Korpus Pancerny Wojska Polskiego

dowódca	gen. bryg. Józef Kimbar
1 brygada piechoty zmotoryzowanej	płk Jan Iwanczura
2 Sudecka Brygada Pancerna	płk Stefan Wierszkowicz
3 Drezdeńska Brygada Pancerna	płk Aleksander Ruskiewicz
4 Drezdeńska Brygada Pancerna	płk Paweł Stupin

4 samodzielny korpus pancerny gwardii

dowódca	gen. lejtn. wojsk panc. Paweł Połubojarow
---------	---

12 brygada pancerna gwardii	płk Nikołaj Duszak
13 brygada pancerna gwardii	ppłk Siemion Kurkotkin
14 brygada pancerna gwardii	płk Aleksandr Skidanow
3 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk Michaił Leonow

7 samodzielny korpus zmechanizowany gwardii

dowódca gen. lejtn. Iwan Korczagin

24 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	(brak danych)
25 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	(brak danych)
26 brygada piechoty zmotoryzowanej gwardii	płk A. Maksimow
57 brygada pancerna gwardii	(brak danych)

7 samodzielny korpus artylerii przełamania

dowódca gen. lejtn. art. Paweł Korolkow

10 samodzielny korpus artylerii przełamania

dowódca gen. lejtn, art. Leonid Kozuchow

25 samodzielny korpus pancerny

dowódca gen. mjr wojsk panc. Jewgienij Fominych

111 brygada pancerna	płk I. Mironienko
162 brygada pancerna	płk I. Miszczenko
175 brygada pancerna	(brak danych)
20 brygada piechoty zmotoryzowanej	(brak danych)

31 samodzielny korpus pancerny

dowódca gen. mjr wojsk panc. Grigorij Kuzniecowa

100 brygada pancerna	(brak danych)
237 brygada pancerna	ppłk W. Biełousow
242 brygada pancerna	płk M. Timofiejew
65 brygada piechoty zmotoryzowanej	(brak danych)

77 połowy rejon umocniony

dowódca płk I. Kudriaszow

Źródło: Bolesław Dolata: Wyzwolenie Dolnego Śląska w 1945 roku. Wyd. OSSOLINEUM, Wrocław 1985, s. 167-181).

Uwaga: Wykaz obejmuje skład organizacyjny i obsadę personalną do szczebla dywizji lub brygady. Analogiczny wykaz obsady do szczebla pułku w 2 Armii WP zamieściliśmy w broszurze Druga Armia Wojska Polskiego (Wrocław, 2016, tomik nr 37 w historycznym cyklu wydawniczym Dolnośląskiego Oddziału ZWiRWP).

DATY WYZWOLENIA MIEJSCOWOŚCI DOLNEGO ŚLĄSKA

<u>Miejscowość</u>	<u>Data</u>	<u>Związek (oddział) wojskowy</u>
Bardo	9 V	59 A
Bielawa	9 V	59 A
Bierutów	22 I	3 APanc. gw.; 52 A
Bogatynia	9 V	52 A
Boguszów-Gorce	9 V	31 A
Bolesławiec	12 II	3 APanc. gw.-7 KPanc. gw.; 52 A-78 KA (31 DP)
Bolków	8 V	31 A
Borów	7 II	5 A gw.-33 KA gw. (78 DP gw.)
Bożków	9 V	59 A
Brzeg Dolny	26 I	13 A
Bystrzyca Kłodzka	9-10 V	59 A
Chocianów	10 II	13 A-24 KA; 3 APanc. gw.- 6 KPanc. gw.; 52 A-48 KA
Chojnów	10 II	52 A-78 KA; 3 APanc. gw.- 9 KZ
Ciepłowody	8 V	59 A
Cieszków	26 I	3 A gw.
Czarny Bór	9 V	21 A
Czernica	24 I	52 A
Długoleka	25 I	52 A
Dobromierz	8 V	21 A
Dobroszyce	26 I	3 APanc. gw.; 52 A
Domaniów	5 II	5 A gw.
Domaszków	9 V	59 A
Duszniki-Zdrój	9 V	59 A
Dzierżoniów	9 V	59 A
Gaworzyce	10-11 II	3 A gw.; 25 SKPanc.
Gądkowice	23 I	4 APanc.; 13 A
Głogów	1 IV	3 A gw. (329 i 389 DP)
Głuszycza	8-9 V	21 A
Góra	28 I	3 A gw.-76 KA
Grębocice	9-11 II	3 A gw.
Gromadka	9-11 II	52 A
Gryfów Śląski	9 V	31 A
Janowice Wielkie	9 V	31 A
Jawor	12 II	3 APanc. gw.-9 KZ (69 i 70 BPZ)
Jaworzyna Śląska	8 V	21 A
Jedlina-Zdrój	8 V	21 A
Jelenia Góra	9 V	31 A
Jerzmanowa	10-11 II	3 A gw.; 25 SKPanc.
Jeźów Sudecki	9 V	31 A
Jordanów Śląski	15-20 II	5 A gw.
Kamieniec Ząbkowicki	8-9 V	59 A
Kamienna Góra	9 V	21 A
Karpacz	9 V	31 A
Kąty Wrocławskie	11 II	6 A; 7 KZ gw.
Kłodzko	9 V	59 A

Kobierzyce	17 II	5 A gw.; 4 SKPanc. gw.
Kondratowice	8 V	59 A
Kostomłoty	9-11 II	6 A; 7 KZ gw.
Kotła	1-2 II	3 A gw.
Kowary	9 V	31 A
Krośnice	22 I	13 A; 4 APanc.
Krotoszyce	11-13 II	3 APanc. gw.
Krzelów	23-25 I	4 APanc.; 13 A
Krzyszów	9 V	21 A
Kudowa-Zdrój	9 V	59 A
Kunice	8-9 II	6 A
Laskowice Oławskie	24 I	52 A
Lądek-Zdrój	9 V	59 A
Legnica	9 II	3 APanc. gw.-9 KZ; 6 A-22 KA (309 DP); 52 A-(111, 214 i 373 DP)
Legnickie Pole	11-13 II	6 A
Leśna	9 V	31 A
Lewin Kłodzki	9 V	59 A
Lubań	9 V	3 APanc. gw.-7 KPanc. gw.; 52 A-73 KA (214 DP); 31 A
Lubawka	9 V	21 A
Lubiąż	27 I	13 A
Lubin	9 II	13 A-24 KA (350 DP); 4 APanc.-10 KPanc.
Lubnów	9 V	59 A
Lubomierz	9 V	31 A
Lutomia	9 V	21 A
Lwówek Śląski	16 II, 9 V	3 APanc. gw.-7 KPanc. gw.; 31 A
Łagiewniki	7 V	59 A
Łozina	26 I	52 A
Malczyce	8 II	6 A
Marcinowice	14 II	3 APanc. gw.
Marciszów	9 V	21 A lub 31 A
Męcinka	13 II	3 APanc. gw.
Mieroszów	9 V	21 A
Mietków	12 II	6 A; 3 APanc. gw.
Międzylesie	9-10 V	59 A
Miękinia	9-10 II	60 A
Milicz	21 I	4 APanc.-93 SBPanc., 22 BAPanc.
Miłkowice	9 II	52 A
Mirsk	9 V	31 A
Mściwojów	12 II	3 APanc. gw.
Mysłakowice	9 V	31 A
Niemcza	9 V	59 A
Nowa Ruda	9 V	59 A
Nowogrodzic	15 II	3 APanc. gw.-6 KPanc. gw.
Oborniki Śląskie	26 I	13 A
Oleśnica	25 I	52 A-73 KA
Olszyna	8-9 V	31 A lub 52 A
Oława	6 II	5 A gw.-33 KA gw.; 52 A-73 KA
Osiecznica	13 II	3 APanc. gw.; 52 A

Paszowice	7-8 V	21 A
Pęcław	10 II	3 A gw.
Piechowice	9 V	31 A
Pielgrzymka	7 V	21 A
Pieńsk	8-9 V	31 A
Pieszycy	8-9 V	59 A
Piława Górna	9 V	59 A
Platerówka	9 V	52 A
Podgórzyn	9 V	31 A
Polanica-Zdrój	9 V	59 A
Polkowice	9 II	4 APanc.; 13 A
Prochowice	30 I, 8 II	4 APanc.-10 KPanc. gw.; 6 A-22 KA
Prusice	25 I	13 A
Przemków	10 II	4 APanc.- 6 KZ gw.; 13 A-27 KA (112 DP)
Przeworno	23-25 III	5 A gw.; 21 A
Radków	9 V	21 A lub 59 A
Radwanice	10-12 II	4 APanc.; 13 A
Rudna	9 II	13 A; 4 APanc.
Ruja	9 II	6 A
Siekierczyn	8 V	52 A
Sobieszów	9 V	31 A
Sobótka	17-19 II	5 A gw.-32 KA
Stara Kamienica	8-9 V	31 A
Stare Bogaczowice	8-9 V	21 A
Staszowice	9 V	59 A
Stronie Śląskie	9 V	59 A
Strzegom	13 II, 7 V	3 APanc. gw.-9 KZ (91 BPanc.); 21 A
Strzelin	27 III	5 A gw.-32 KA gw. (95 i 97 DP); 4 SKPanc. gw.
Sulików	8 V	52 A
Sułów	22-23 I	4 APanc.; 13 A
Syców	23 I	13 A (112 i 280 DP)
Szczawno-Zdrój	8-9 V	21 A
Szczytna	9 V	59 A
Szklarska Poręba	9 V	31 A
Ścinawa	4 II	13 A-24 KA (147 DP); 4 APanc.-10 KPanc. gw.
Ścinawka Średnia	9 V	59 A
Środa Śląska	9 II	6 A-74 KA (181 i 359 DP)
Świdnica	9 V	21 A
Świebodzice	8 V	21 A
Świeradów-Zdrój	8-9 V	31 A
Świerzawa	7-8 V	31 A
Święta Katarzyna	16 II	5 A gw.; 4 SKPanc. gw.
Trzebnica	26 I	13 A
Twardogóra	24 I	13 A
Udanin	12-14 II	3 A gw.
Walim	8-9 V	21 A
Wałbrzych	8 V	21 A
Warta Bolesławecka	12-14 II	52 A
Wądroże Wielkie	10 II	6 A
Wąsosz	26 I	4 APanc.; 13 A

Węgliniec	19-21 II	52 A
Wiązów	14 II	21 A-118 KA (128 DP)
Wińsko	24 I	4 APanc.-10 KPanc. gw.
Wisznia Mała	26 I	52 A
Wleń	8 V	31 A
Wojcieszów	7-8 V	31 A
Wołów	26 I	13 A
Wrocław	6 V	6 A
Zagrodno	11 II	52 A
Zawidów	9 V	52 A
Zawonia	26 I	13 A
Ząbkowice Śląskie	9 V	59 A
Zgorzelec	8 V	52 A
Ziębice	8 V	59 A
Złotoryja	13 II	3 APanc. gw.-7 KPanc. gw. (56 BPanc., 16 BAPanc.)
Złoty Stok	8-9 V	59 A
Żarów	7-8 V	21 A
Żelazno	9 V	59 A
Żmigród	23 I	4 APanc.-10 KPanc. gw. (62 BPanc.); 13 A (117 i 121 DP)
Żórawina	16-17 II	5 A gw.; 4 SKPanc. gw.
Żukowice	12 II	3 A gw.

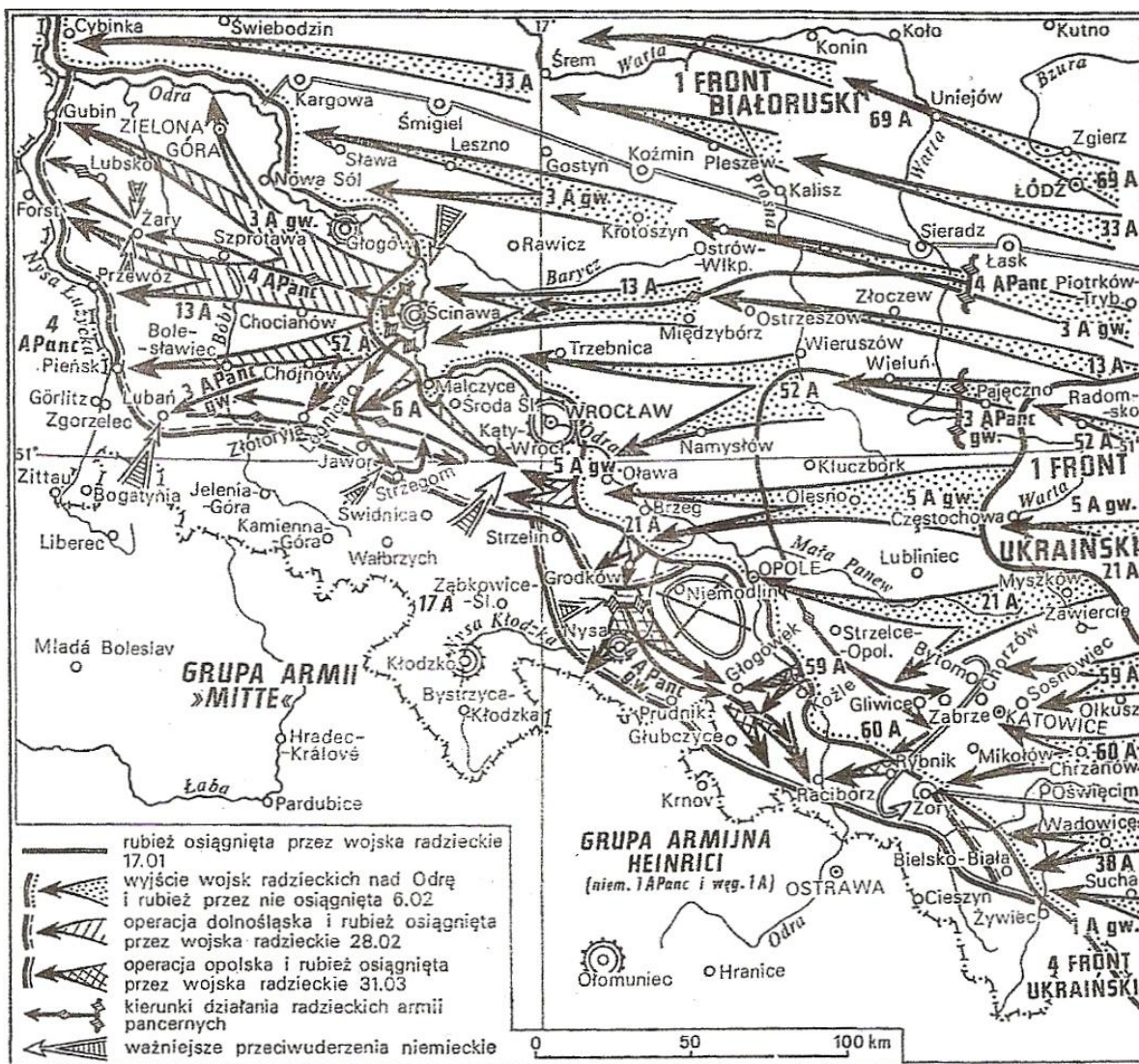
Uwaga: Przedstawione daty są datami ostatecznego wyzwolenia miejscowości, tj. zlikwidowania oporu wojsk nieprzyjacielskich i całkowitego ich opanowania. W stosunku do miejscowości, dla których nie udało się ustalić dokładnego terminu wyzwolenia, daty ich zajęcia przez wojska radzieckie podano z pewną tolerancją. Dla miejscowości, które przechodziły z rąk do rąk, podano obie daty ich wyzwolenia.

Skróty

A	armia
ALot.	armia lotnicza
APanc.	armia pancerna
BAPanc.	brygada artylerii pancerniej
BPanc.	brygada pancerna
BPZ	brygada piechoty zmotoryzowanej
DP	dywizja piechoty
gw.	gwardii (gwardyjski)
KA	korpus armijny
KK	korpus kawalerii
KP	korpus piechoty
KPanc.	korpus pancerny
KZ	korpus zmechanizowany
SBAPanc.	samodzielna brygada artylerii pancerniej
SBPanc.	samodzielna brygada pancerna
SKPanc.	samodzielny korpus pancerny

Źródło: Bolesław Dolata: Wyzwolenie Dolnego Śląska w 1945 roku. Wyd. OSSOLINEUM, Wrocław 1985, s. 182-194).

OPERACJE DOLNOŚLĄSKA I OPOLSKA, 18 I – 31 III 1945

Operacje zaczepne dolnośląska i opolska (razem śląskie) 1 Frontu Ukraińskiego (d-ca marsz. I. Koniew), przeprowadzono 18 I – 31 III 1945 w celu rozbicia niemieckiej Grupy Armii „Mitte” (d-ca feldmarsz. F. Schörner) i wyjścia na linię Nysy Łużyckiej, zajęcia pozycji wyjściowych dogodnych do uderzeń na Berlin i Drezno oraz oskrzydlenia od północy wojsk niemieckich znajdujących się w Czechosłowacji.

18 I 1945 wojska 1 Frontu Ukraińskiego rozpoczęły walki o Śląski Obszar Przemysłowy. Następnego dnia 3 APanc. gw., 5 A gw. i 52 A osiągnęły rejon na wschód od Wrocławia. 20-23 I wkroczyła tam również 21 A (d-ca gen. D. Gusiew), wprowadzona do walki z II rzutu Frontu; przełamała obronę niemiecką na Warcie na północny wschód od Katowic i od północy uderzyła na zgrupowanie niemieckie na Śląsku. Wobec groźby okrążenia zgrupowanie niemieckie rozpoczęło odwrót. Aby przyspieszyć wyzwolenie Górnego Śląska, marsz. Koniew skierował 3 APanc. gw. i 1 KK gw. z rejonu Namysłowa wzdłuż prawego brzegu Odry w kierunku Opola. Stąd wojska radzieckie miały nacierać na Rybnik, wykonując uderzenie skrzydłowe przeciwko zgrupowaniu niemieckiemu na Górnym Śląsku działającemu w pasie natarcia 5 A gw., i wspólnym wysiłkiem rozbić cofające się oddziały niemieckie. W końcu stycznia wojska 1 Frontu Ukraińskiego osiągnęły Odrę w całym pasie natarcia,

a w rejonie Wrocławia i Raciborza sforsowały ją i opanowały przyczółki na jej lewym brzegu. Natarcie wojsk lewego skrzydła 1 Frontu Ukraińskiego z północy i wschodu oraz wyjście 3 APanc. gw. i 1 KK gw. na niemieckie linie komunikacyjne zmusiły okrążone częściowo hitlerowskie oddziały do pośpiesznego opuszczenia Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego oraz wycofania się w kierunku południowo-zachodnim, za Odrę. W pościgu za nimi wojska 1 Frontu Ukraińskiego w nocy na 28 I wyzwoliły Katowice, następnie oczyściły z wojsk niemieckich cały Górny Śląsk z wyjątkiem Zagłębia Rybnickiego i części Śląska Cieszyńskiego.

8-24 II wojska 1 Frontu Ukraińskiego przeprowadziły operację dolnośląską. 8 II wojska prawego skrzydła Frontu (3 A gw., 13, 52 i 6 A oraz 4 i 3 APanc. gw.), wspierane przez jednostki 2 A Lot., wykonały uderzenie z położonego na północ od Wrocławia przyczółka pod Ścinawą w kierunku na Bolesławiec, Zgorzelec oraz na Szprotawę i Gubin, przełamując w pasie 60 km silne pozycje niemieckie na Odrze. W ciągu trzech dni walk wojska radzieckie rozszerzyły wyłom do 150 km i posunęły się 60 km naprzód. W toku dalszego natarcia rozbiły wprowadzone przez Niemców odwody, okrążyły 18-tysięczny garnizon Głogowa i opanowały silnie bronioną Legnicę. Na prawym skrzydle Frontu oddziały pancerne i piechoty sforsowały rzekę Bóbr i podeszły do Nysy Łużyckiej. 5 A gw. wykonała 14 II uderzenie z rejonu Oławy w kierunku północno-zachodnim, obchodząc Wrocław od południa, i następnego dnia, współdziałając z 6 A nacierającą na Wrocław od północnego zachodu, otoczyła i zablokowała to miasto z około 80-tysięcznym garnizonem. Okrążone w Głogowie wojska niemieckie broniły się do 1 IV, a likwidacja zgrupowania wrocławskiego trwała do 6 V. 24 II wojska prawego skrzydła 1 Frontu Ukraińskiego doszły do Nysy Łużyckiej, na odcinku od jej ujścia do Pieńska. Tym samym wojska 1 Frontu Ukraińskiego opanowały cały Dolny Śląsk po Sudety.

15 III wojska 1 Frontu Ukraińskiego rozpoczęły operację opolską, wykonując 2 zbieżne uderzenia: jedno siłami 21 A i 4 APanc. gw. oraz 34 KP gw. i 4 KPanc. gw. z rej. Grodkowa na południe (z przyczółka na Odrze w rejonie Brzegu) i drugie siłami 59 i 60 A oraz 7 KZmot. gw. i 31 KPanc. z rejonu na północ od Raciborza. 18 III w rejonie na południowy zachód od Opola wojska radzieckie okrążyły, następnie zniszczyły kilka dywizji niemieckich. Do 20 III wojska radzieckie poszerzyły wyłom do 110 km i posunęły się o 50 km, dochodząc do przedgórze Sudetów i na niektórych odcinkach przekraczając granicę Śląska z Czechosłowacją. W toku operacji wojska 1 Frontu Ukraińskiego opanowały wiele ośrodków przemysłowych i do 31 III osiągnęły linię Strzelin, Nysa, Prudnik, Racibórz. W ten sposób zostało zlikwidowane niebezpieczeństwo skrzydłowego uderzenia niemieckiego na wojska 1 Frontu Ukraińskiego od południa, a także udaremniono próbę odblokowania okrążonego garnizonu wrocławskiego. W wyniku zdobycia m. Nysy zostało przecięte najkrótsze połączenie kolejowe między Niemcami a Zagłębiem Ostrawsko-Morawskim.

W czasie operacji dolnośląskiej i opolskiej 1 Front Ukraiński rozbił 28 i zniszczył 5 dywizji niemieckich oraz pozbawił Niemców ważnych zakładów przemysłu wojennego. Były to ostatnie przed operacją berlińską działania zaczepne 1 Frontu Ukraińskiego.

Źródło: Encyklopedia II wojny światowej. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1975, s. 594-595.

SPIS TREŚCI

ORDER ZWYCIĘSTWA	II
WSTĘP	1
WYZWOLENIE PRZEDODRZAŃSKIEJ CZĘŚCI DOLNEGO ŚLĄSKA	3
Walki w rejonie Góry	3
Wyzwolenie Milicza, Żmigrodu, Sycowa, Trzebnicy i Wołowa	3
Wyzwolenie Oleśnicy	4
Bitwa o przyczółki na Odrze. Wyzwolenie Ścinawy	5
Wyzwolenie Oławy	7
OPERACJA DOLNOŚLĄSKA	9
Sytuacja operacyjna na początku lutego 1945 r.	9
Przełamanie obrony nad Odrą w rejonie Ścinawy	10
Wyzwolenie Lubina i Przemkowa	11
Walki o Chocianów i Chojnów	12
Wyzwolenie Legnicy	13
Bitwa o Głogów	14
Wyzwolenie Bolesławca. Walki w rejonie Nowogrodźca	16
Okrażenie Wrocławia. Wyzwolenie Środy, Jawora, Złotoryi i Rogoźnicy	17
Korektury pierwotnego planu operacji dolnośląskiej	20
Wyjście wojsk radzieckich nad Nysę Łużycką. Bitwa pod Lubaniem	20
Próby wyjścia wojsk na Przedgórze Sudeckie	21
OPERACJA OPOLSKA	22
Likwidacja zgrupowania opolskiego	22
Opanowanie Strzelina, Nysy i Raciborza	23
2 ARMIA WP NA DOLNYM ŚLĄSKU I ŁUŻYCACH	24
Przegrupowanie w rejon Wrocławia i nad Nysę Łużycką	25
Walki nad Nysą Łużycką. Bitwa budziszyńska	25
WALKI O SUDETY	28
Przygotowania do operacji praskiej	28
Zdobycie Pragi. Wyzwolenie miast Podsudecia	29
ZAKOŃCZENIE BITWY O WROCŁAW	29
Sytuacja w twierdzy Wrocław	29
Wyzwolenie Wrocławia	32
1 FRONT UKRAIŃSKI – SKŁAD ORGANIZACYJNY W 1945 R.	38
DATY WYZWOLENIA MIEJSCOWOŚCI DOLNEGO ŚLĄSKA	46
OPERACJE DOLNOŚLĄSKA I OPOLSKA, 18 I – 31 III 1945	50
MEDAL ZŁOTA GWIAZDA BOHATERA ZWIĄZKU RADZIECKIEGO	III
ORDER VIRTUTI MILITARI KLASY IV – KRZYŻ ZŁOTY	IV

Wydano staraniem Zarządu Dolnośląskiego
Związku Weteranów i Rezerwistów Wojska Polskiego
imienia 2 Armii Wojska Polskiego
Trzydziesty ósmy tomik
w historycznym cyklu wydawniczym
Wybór tekstów, skróty, skład i redakcja: kpt. dr inż. Janusz Fuksa
Nakład: 100 egz.